KERESZTYÉN IGAZSÁG

AZ ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR FOLYÓIRATA

Új folyam 69. szám ❀ 2006. TAVASZ

Tartalom

MEDITÁCIÓ
Ordass Lajos: Gyógyulás az evangélium által (Lk 11, 17) ... 1

IGEHIRDETÉS
Ordass Lajos: Mélységek fölött (Lk 5, 1-11) ... 2

EMLÉKEZÜNK
Kertész Botond: Megkésett nekrológ - emlékkötet Zászkaliczky Pál fóti lelkész születésének 100. évfordulóján ... 5

TANULMÁNY
Sulyok Elemér: Jézus imádsága a Getszemáni kertben (Mk 14, 32-42) ... 10
Kertész Botond: Két nemzet bölcsőjénél - szlovák evangélikusok a 19. században (Első rész) ... 19
Herényi István: Gondolatok „a történeti Jézus" kérdéséhez ... 31

SZEMLE
Jankovits Béla: Keveházi László: „A kereszt igéjét hirdetni kezdtem" - Sztárai Mihály élete és szolgálata ... 35
Id. Zászkaliczky Pál: „Emberek Jézus körül" - H. Németh István elbeszélés kötetéről ... 37

AZ OLBK HÍREI
Rókusfalvy Pál: Újra otthon az egyházban ... 41
Pröhle Péter: Elmúlás és megújulás ... 43

ELBESZÉLÉS
H. Németh István: Sokak vétkét vállalta magára ... 46

VERSEK
Kertész Eszter versei

TARTALMI ÖSSZESÍTŐ ... 48

KERESZTYÉN IGAZSÁG
Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 69. szám – 2006. TAVASZ

Felelős szerkesztő: Ittzés Gábor (tel.: 96–336–693)
Felelős kiadó: id. Zászkaliczky Pál (tel.: 27-359-291)
A szerkesztőbizottság tagjai:
Isó Dorottya, Ittzés János, Jankovits Béla
Szerkesztőség: 9025 Győr, Rát M. tér 2.
E-mail: olbkkerig@mail.datanet.hu
Kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskai út 10.
Postacím: 2151 Fót, Ibolyás u. 3/A.
Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör
Budapest – OTP XI. ker. 11711034–20081452

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

HU ISSN 0865–2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng. szám: III./E1/20/1989

Ittzés János: Reménységgel az Úr munkájában (1Kor 15,58) 2004/63. 26.
Visszapillantás az 1984-es világgyűlésre - Beszélgetés dr. Terray Lászlóval 2004/64. 6.
Zászkaliczky Pál (ifj): Dóka Zoltán Nyílt levelének körülményei és utóélete a reformiratokban 2004/63. 23.

IN MEMORIAM....
Scholz László 2005/66. 2.

KÖRKÉP
Bencze András és Tímea: A Házas Hétvége Lelkiségi Mozgalom házasságunk megújításáért 2005/65. 23.
Jankovits Béla: A népfőiskoláról 2005/65. 18.
Régi és új szolgálati ágak egyházunkban 2005/65. 18.
Sándor Frigyes: Röviden az Alpháról 2005/65. 25.

SZEMLE
Boleratzky Lóránd: Szathmáry Béla Magyar egyházjoga 2005/65. 29.
Isó Dorottya: Konferencia a diakóniai teológiáról 2005/68. 32.
Ittzés Gábor: Egy régi-új könyvről 2004/61. 43.
Mirák Katalin: Fény és árnyék egy püspök lámpásánál 2005/66. 41.
Zászkaliczky Pál (id): Igazgyöngyök - D. Szabó József püspök igehirdetései és írásai 2005/68. 34.

SZÁMVETÉS
Miklóssy Endre: Tetemrehívás 2005/67. 45.
Zászkaliczky Pálné (ifj) Mirák Katalin: Tükör nélkül, homályosan...- Történészi dilemmák az ügynökkérdés körül 2005/67. 27.
Zászkaliczky Péter: Ügynökkérdés a Deák téri gyülekezet múltjában I. 2005/66. 30.
Zászkaliczky Péter: Ügynökkérdés a Deák téri gyülekezet múltjában (bef.rész) 2005/67. 38.

POSTÁNKBÓL 2005/68. 38.

HÍREINK 2005/67. 55.

KERESZTYÉN IGAZSÁG - ÚJ FOL TARTALOMJEGYZÉKE

61-68. szám

2004-2005.

(Összeállította: Isó Dorottya)

Szán

MEDITÁCIÓ
Barstad, Johannes: Böjtben (Norvég egyházi ének) 2004/
Ordass Lajos: Gyógyulásunk titka (Mt 6,14) 2005/
Ordass Lajos: Mária karácsony-ünnepe (Lk 2,19) 2005/
Scholz László: A csodálatos mondat (Jn 3,16) 2005,

IGEHIRDETÉS
Dóka Zoltán: Egyetlen jel: a kereszt 2004
Dóka Zoltán: Ki a főszereplő? (Lk 17,7-10) 2004
Ittzés Gábor: Ádvent: Jézus érkezése (Lk 19,1-10) 2004
Ordass Lajos: Békesség néktek! (Jn 20,19) 200
Ordass Lajos: Karácsony (Lk 2,1-20) 200
Ordass Lajos: Péter tagadása 200

VERSEK
Kertész Eszter: Esti ima; Ikonfestő; Asztal; 20
Kertész Eszter: Hópaplan kegyelem; Mária ringatja fiát; Betlehem; 20
Kertész Eszter: Ikonfestő; Emberi forma; Zakariás; 20
Kertész Eszter: Lábmosás 20
Kertész Eszter: Passió; Húsvét; Tavaszi bíztató; Imádságaim; 2
Kutas Kálmán: Hallgatok, mélyen hallgatok; Szívem; A bot; 2
Scholz László: Négysorosok az Üvegszilánkok c. sorozatból
Scholz László: Támadj fel új életre már ...

	2004/63.	38.
	2005/67.	48.
	2004/64.	43.
	2005/65.	32.
a	2004/61.	25.
(befejező rész)	2004/62.	29.

ok

em öncél	2005/68.	19.
etrich Bonhoeffer		
ül	2005/65.	8.
ia érvényes		
	2005/67.	17.
niai teológia		
egyházunk!	2005/67.	7.
kóniai		
	2005/67.	21.
	2004/61.	15.
zi		
országán	2004/62.	13.
eresztyén		
	2004/61.	11.
ántúli		
	2004/64.	28.
	2005/68.	14.
e	2004/61.	20.
	2005/68.	5.
rkölcs?	2004/64.	35.
	2005/65.	2.
	2004/64.	23.
	2005/66.	18.

Oldal

51.	4.
57.	1.
58.	1.
66.	1.
/62.	1.
/63.	1.
/64.	1.
/65.	1.
/64.	3.
/61.	1.
5/67.	8.26.54.
4/64.	27.34.
05/68.	22.37.43.
05/65.	39.
04/61.	10.14.19.24.
04/62.	6.8.28.
004/63.	5.11.16.
005/65.	1.

Zászkaliczky Zsuzsanna: Az építőművészet mestere és az építőmesterség művésze - Emlékezés Sándy Gyulára (1868-1953)	2004/63.	29.

DOKUMENTUM

Pósfay György: A hazai egyház	2005/68.	23.

KÖSZÖNTÉS

Testvéri szívvel - testvéri szóval köszöntjük a hatvanéves Ittzés Jánost	2004/62.	3.

EMLÉKEZÜNK

Boleratzky Lóránd: In memoriam Kutas Kálmán (1888-1984)	2004/62.	9.
Böröcz Enikő: Emlékbeszéd dr. Murányi György tiszteletére	2005/66.	15.
Dedinszky Gyula: Kapcsolatom Ordass Lajossal	2005/66.	3.
Isó Dorottya: Húsz év múlva	2004/62.	4.
Isó Zoltán: Megemlékezés Dóka Zoltán halálának ötödik évfordulóján	2005/68.	4.
Ittzés Gábor: Werner Elert, a „leglutheránusabb teológus" (1885-1954)	2005/67.	3.
Jeles évfordulók: Hatvan éve lett püspök Ordass Lajos		
Száz éve született Virág Jenő	2005/67.	2.
Öt éve halt meg id. Kendeh György	2005/68.	3.
Rőzse István: Édesapámra emlékezve - id. Rőzse István (1899-1964)	2004/62.	7.
Segélykiáltás 1984-ben - Húsz éve született Dóka Zoltán Nyílt levele	2004/62.	4.
Száz éve született Dr. h.c. Dedinszky Gyula	2005/66.	3.
Tekus Ottó: Száz éve született dr. Schulek Tibor	2004/61.	5.
Zoltán László: Húsz éve hunyt el Karner Károly	2004/63.	6.

1984-RE EMLÉKEZÜNK

Dóka Zoltánné: Emlékezetes hónapok	2004/63.	8.
Húsz éve született Dóka Zoltán Nyílt levele	2004/63.	8.
Isó Dorottya: A velünk élő diakóniai teológia	2004/63.	17.
Ittzés Gábor: A segélykiáltás kairosza: 1984	2004/63.	12.

KERESZTYÉN IGAZSÁG - ÚJ FOLYAM TARTALOMJEGYZÉKE

61-68. szám

2004-2005.

(Összeállította: Isó Dorottya)

	Szám	Oldal
MEDITÁCIÓ		
Barstad, Johannes: Böjtben (Norvég egyházi ének)	2004/61.	4.
Ordass Lajos: Gyógyulásunk titka (Mt 6,14)	2005/67.	1.
Ordass Lajos: Mária karácsony-ünnepe (Lk 2,19)	2005/68.	1.
Scholz László: A csodálatos mondat (Jn 3,16)	2005/66.	1.
IGEHIRDETÉS		
Dóka Zoltán: Egyetlen jel: a kereszt	2004/62.	1.
Dóka Zoltán: Ki a főszereplő? (Lk 17,7-10)	2004/63.	1.
Ittzés Gábor: Ádvent: Jézus érkezése (Lk 19,1-10)	2004/64.	1.
Ordass Lajos: Békesség néktek! (Jn 20,19)	2005/65.	1.
Ordass Lajos: Karácsony (Lk 2,1-20)	2004/64.	3.
Ordass Lajos: Péter tagadása	2004/61.	1.
VERSEK		
Kertész Eszter: Esti ima; Ikonfestő; Asztal;	2005/67.	8.26.54.
Kertész Eszter: Hópaplan kegyelem; Mária ringatja fiát; Betlehem;	2004/64.	27.34.
Kertész Eszter: Ikonfestő; Emberi forma; Zakariás;	2005/68.	22.37.43.
Kertész Eszter: Lábmosás	2005/65.	39.
Kertész Eszter: Passió; Húsvét; Tavaszi bíztató; Imádságaim;	2004/61.	10.14.19.24.
Kutas Kálmán: Hallgatok, mélyen hallgatok; Szívem; A bot;	2004/62.	6.8.28.
Scholz László: Négysorosok az Üvegszilánkok c. sorozatból	2004/63.	5.11.16.
Scholz László: Támadj fel új életre már ...	2005/65.	1.

ELBESZÉLÉS

Ordass Lajos: Boby	2004/63.	38.
Ordass Lajos: Fehér vászonruha	2005/67.	48.
Ordass Lajos: Misák József	2004/64.	43.
Ordass Lajos: Piros betűs napok	2005/65.	32.
Ordass Lajos: Sodródás - 1943 nyara	2004/61.	25.
Ordass Lajos: Sodródás - 1944 nyara (befejező rész)	2004/62.	29.

TANULMÁNY

Boleratzky Lóránd: „Időszerű" reformok egyházunkban - Az egyházjog nem öncél	2005/68.	19.
Csepregi András: „Ki vagyok én?" - Dietrich Bonhoeffer életének és halálának jelentőségéről	2005/65.	8.
Eszmecsere a diakóniai teológiáról		
Cserháti Sándor: A diakóniai teológia érvényes hagyatéka	2005/67.	17.
Isó Dorottya: A közöttünk élő diakóniai teológia - avagy: ... hogy egyház maradjon egyházunk!	2005/67.	7.
Ittzés Gábor: Hogyan látom ma a diakóniai teológiát?	2005/67.	21.
Fehér Károly: Az istentiszteletről - liturgiareform közben	2004/61.	15.
Giczi Zsolt: Katolikus - evangélikus egyházi kapcsolatok a Horthy-korszak Magyarországán	2004/62.	13.
Hamar István: Hol rontottuk el? - 1Móz 3 keresztyén magyarázata	2004/61.	11.
Herényi István: Karsay Sándor, az utolsó dunántúli szuperintendens	2004/64.	28.
Isó Dorottya: Mit jelent ágostai hitvallású evangélikusnak lenni?	2005/68.	14.
Jankovits Béla: A népszámlálási adatok üzenete	2004/61.	20.
Pátkai Róbert: Vajta Vilmos magyarnyelvű szolgálatának értékelése	2005/68.	5.
Rókusfalvy Pál: Megvalósítható-e az abszolút erkölcs?	2004/64.	35.
S. Varga Katalin: Az 1674-es gályarabper jegyzőkönyve	2005/65.	2.
Weltler Rezső: Kant hatása a modern teológiára - A filozófus halálának 200. évfordulójára	2004/64.	23.
Zászkaliczky Pál (ifj): A késlekedés évtizede - A Magyarországi evangélikus Egyház a 90-es években	2005/66.	18.

Zászkaliczky Zsuzsanna: Az építőművészet mestere
és az építőmesterség művésze
- Emlékezés Sándy Gyulára (1868-1953) 2004/63. 29.

DOKUMENTUM
Pósfay György: A hazai egyház 2005/68. 23.

KÖSZÖNTÉS
Testvéri szívvel - testvéri szóval köszöntjük a hatvanéves
Ittzés Jánost 2004/62. 3.

EMLÉKEZÜNK
Boleratzky Lóránd: In memoriam
Kutas Kálmán (1888-1984) 2004/62. 9.
Böröcz Enikő: Emlékbeszéd dr. Murányi György
tiszteletére 2005/66. 15.
Dedinszky Gyula: Kapcsolatom Ordass Lajossal 2005/66. 3.
Isó Dorottya: Húsz év múlva 2004/62. 4.
Isó Zoltán: Megemlékezés Dóka Zoltán halálának
ötödik évfordulóján 2005/68. 4.
Ittzés Gábor: Werner Elert,
a „leglutheránusabb teológus" (1885-1954) 2005/67. 3.
Jeles évfordulók: Hatvan éve lett püspök Ordass Lajos
Száz éve született Virág Jenő 2005/67. 2.
Öt éve halt meg id. Kendeh György 2005/68. 3.
Rőzse István: Édesapámra emlékezve
- id. Rőzse István (1899-1964) 2004/62. 7.
Segélykiáltás 1984-ben - Húsz éve született
Dóka Zoltán Nyílt levele 2004/62. 4.
Száz éve született Dr. h.c. Dedinszky Gyula 2005/66. 3.
Tekus Ottó: Száz éve született dr. Schulek Tibor 2004/61. 5.
Zoltán László: Húsz éve hunyt el Karner Károly 2004/63. 6.

1984-RE EMLÉKEZÜNK
Dóka Zoltánné: Emlékezetes hónapok 2004/63. 8.
Húsz éve született Dóka Zoltán Nyílt levele 2004/63. 8.
Isó Dorottya: A velünk élő diakóniai teológia 2004/63. 17.
Ittzés Gábor: A segélykiáltás kairosza: 1984 2004/63. 12.

Ittzés János: Reménységgel az Úr munkájában (1Kor 15,58) 2004/63. 26.
Visszapillantás az 1984-es világgyűlésre - Beszélgetés dr. Terray Lászlóval 2004/64. 6.
Zászkaliczky Pál (ifj): Dóka Zoltán Nyílt levelének körülményei és utóélete a reformiratokban 2004/63. 23.

IN MEMORIAM....
Scholz László 2005/66. 2.

KÖRKÉP
Bencze András és Tímea: A Házas Hétvége Lelkiségi Mozgalom házasságunk megújításáért 2005/65. 23.
Jankovits Béla: A népfőiskoláról 2005/65. 18.
Régi és új szolgálati ágak egyházunkban 2005/65. 18.
Sándor Frigyes: Röviden az Alpháról 2005/65. 25.

SZEMLE
Boleratzky Lóránd: Szathmáry Béla Magyar egyházjoga 2005/65. 29.
Isó Dorottya: Konferencia a diakóniai teológiáról 2005/68. 32.
Ittzés Gábor: Egy régi-új könyvről 2004/61. 43.
Mirák Katalin: Fény és árnyék egy püspök lámpásánál 2005/66. 41.
Zászkaliczky Pál (id): Igazgyöngyök - D. Szabó József püspök igehirdetései és írásai 2005/68. 34.

SZÁMVETÉS
Miklóssy Endre: Tetemrehívás 2005/67. 45.
Zászkaliczky Pálné (ifj) Mirák Katalin: Tükör nélkül, homályosan...- Történészi dilemmák az ügynökkérdés körül 2005/67. 27.
Zászkaliczky Péter: Ügynökkérdés a Deák téri gyülekezet múltjában I. 2005/66. 30.
Zászkaliczky Péter: Ügynökkérdés a Deák téri gyülekezet múltjában (bef.rész) 2005/67. 38.

POSTÁNKBÓL 2005/68. 38.

HÍREINK 2005/67. 55.

Ordass Lajos

Gyógyulás az evangélium által

„Minden ország, amely magával meghasonlik, elpusztul. És a ház a házzal, ha meghasonlik, leomlik."

(Lukács 11, 17)

U r a m !

Harc tűzében álltál, amikor ezt az igazságot kijelentetted Csak úgy kapásból. De szavad örökké megáll.

Panaszkodni szoktunk előtted a háborús idők borzalmai miatt. Sokszor hallod. Bizonyos is: rengeteg megpróbáltatást zúdítottak ránk a háborúk.

Ennél csak az fájdalmasabb — amit ugyancsak át kellett élnünk —, amikor ugyanannak az országnak a gyermekei válnak egymás ellenségeivé, és többé egymásnak már a szavát sem értik meg.

A legfelsőbb foka ennek a fájdalomnak az, amikor az otthonok úgy bomlanak széjjel, amint azt mostani napjainkban egészen kétségbeejtő mértékben látjuk!

Uram!

Mindhárom területen: világviszonylatban, országok életében és a családokban egészen félreérthetetlenül megállapítható a cáfolhatatlan összefüggés: minél jobban eltávolodnak valahol tőled, annál széthullóbb és ellenségesebb lesz az emberek egymáshoz való viszonya. Ebből viszont egyenesen folyik a következtetés: otthonok, országok és a világ bajának egyetlen orvoslója a te evangéliumod.

***

Adj békét a mi időnkben,
Úristen, téged kérünk.
Hisz rajtad kívül más nincsen,
Ki síkra szállna értünk,
Egyedül te, örök Isten.

Adj békét a mi időnkben!
Adj békességet nékünk,
Mindenütt: házban és szívben!
Jézus nevében kérünk.
Így hallgass meg minket, ámen!

(291. ének 1. és 3. verse)

Nagypéntek és húsvét közeledtével
Krisztus halálának és feltámadásának örömhíréből születő
békességet és áldást
kívánunk szeretettel minden kedves Olvasónknak.

A szerkesztőbizottság

Ordass Lajos

Mélységek fölött*

Alapige: **Lukács 5,1-11**

Beiktatásod vasárnapjának hivatalos evangéliuma ez az ige. Középpontjában Krisztusnak ez a parancsolata: „Evezz a mélyre!"

Mindannyian mélységek felett evezünk, akár akarunk, akár nem. Az, hogy emberek vagyunk, már magában hordozza azt a tényt, hogy igen nagy mélységek felett hajózunk. Itt élünk ezen a földön. De mi ez a föld? Törékeny hajó, és alattunk vannak a nagy mélységek. Tűznek a mélységei. Néha-néha megriasztják a föld lakóját háborgásukkal. De csakhamar elfeledkezünk ismét róluk. Felettünk és körülöttünk a világ minden irányában kiszámíthatatlan mélységek, néhány szálló szikrával, amelyeket mi emberek csillagoknak szoktunk nevezni.

Tehát csupán a külsőre nézve is, milyen nagy mélységek fölött vagyunk! Pedig ezek csak hasonlatai azoknak a mélységeknek, melyekkel körülöleli emberéletünket a láthatatlan, nagyon kockázatos mélységek végtelenje. A mi kis emberi életünk mögött és előtt ott van az örök titok: „Honnan?" és „Hová?" Ott végződik-e majd minden, ahol Isten világosságban és fényben lakik vagy a kimeríthetetlen sötétségben?

Milyen különös, hogy ilyen végtelen mélységek felett mi oly gondtalanul élünk. Belehúzódunk a kis házunkba, melyről azt hirdetjük, hogy az a várunk. Körülvétetjük magunkat emberekkel, akiknek a barátságára jövőnket építjük, és elfeledjük a mélységeket magunkban, felettünk, alattunk, a nagy örökkévaló kockázat mélységeit.

„Evezz a mélyre!" Bizonyos értelemben ott vagyunk már.

Úgy érzem, Testvérem, hogy számodra ezek az igék ma egészen komoly tartalmat nyernek. Egy gyülekezet szolgálatába állasz be, melyben embereknek a serege, akiket Isten kieveztetett a mélységek fölé, abba a veszedelembe jut, hogy elnyeli ez a mélység. És Isten ma ezek közé az emberek közé visz Téged mint lelkipásztort, és megüzeni iktatásod ünnepén, hogy ebben a gyülekezetben nem kell senkinek sem elvesznie a mélységek között, akkor, ha Isten mentő szeretetét kézen ragadja.

*

Mi az, amibe belefogózhatunk, ha a mélységek fölött vagyunk? Amikor Jézus parancsot oszt Péternek, hogy evezzen ki a mélyre, ő így válaszol: „A te parancsolatodra, Uram!" És ezzel nevet is adtunk annak az egyetlen erőnek, mely képes a mélységek fölött megtartani: az Isten igéje!

Szeretettel kérlek, Testvérem a Jézus Krisztusban, ma, amikor szolgálatod helyére küldött Isten parancsa, kérdezd meg magadtól, hogy mibe akarod bizodalmadat

* Elhangzott Kendeh-Kirchknopf György iktatásán Nyáregyházán, 1939. július 9-én. (*A prédikáció gépelt szövegének végén kézzel írva: „Emlékül szeretettel Budapest, 1974. május 27. Ordass Lajos". - Az igehirdetést id. Kendeh György testvérünk hagyatékából a családtól kaptuk meg közlésre. - A szerkesztő)*

vetni. Tudományba, bölcsességbe, emberek jóakaratába vagy bármi másba, vagy pedig abba, mire ma Isten hívogat: az ő szent igéjébe? Mondjad ma: „A te parancsolatodra, Uram!" — mert ez megtart és ez megsegít. Ma próbáld meg magad jól, hogy ez-e az alaphangja egész életednek és szolgálatodnak!

Hirdesd Isten igéjét magadnak és másoknak. A maradéktalan Isten igéjét. Ennek is vannak olyan mélységei, melyeket emberi értelmünk soha ki nem fürkészhet, de ugyanakkor boldogító módon egyszerű, hogy könnyebben érthető nincsen számunkra. Mert Isten igéjének legbensőbb tartalma ez: a menny és föld alkotója, aki élet és halál felett uralkodik, és övé az örökkévalóság, a Jézus Krisztusért Atyánk akar lenni. És minden bűnünk és fogyatkozásunk ellenére is szabad múló napjainkban úgy élnünk, mint akik az ő gyermekei. Ez az Isten igéjének és parancsolatainak magva. Ha ez tud keresztülvilágítani mindenen, amit cselekszel és szólsz, úgy szövétnek gyullad lábaid számára.

Aggodalom él benned, hogy csakugyan olyan hatalom-e az Isten igéje? Csüggedő szíved azt mondja-e, hogy eddig is ennek hirdetésében fáradtál, és nem láttad mindent legyőző hatalmát? Ez az aggodalmaskodás mindannyiunk sorsa. Olyan könnyen esünk kétségbe. Mi is olyan sokszor elmondjuk Péter szavával: „Mester, jóllehet egész éjszaka fáradtunk, mégsem fogtunk semmit." Ezek a csüggedő órák ránk törnek. Csak annyi engedelmesség legyen bennünk is, amennyi Péterben volt, aki mindenek ellenére is azt mondta: „De a te parancsolatodra, Uram!" Ez a helyes út. Jézus azt parancsolta, hogy a mélyre evezzen. Ő nem tette össze a kezét a parton, hanem engedelmeskedett. Ellenkező esetben nincsen neki gazdag fogása. Minden eredménytelenség magyarázata csak ez az egy: nem cselekszünk Isten akarata szerint. Kérd Istent, hogy kegyelmesen segítsen egész életedet és minden szolgálatodat erre építeni: „A te parancsolatodra, Uram!", s meglátod, milyen gazdag fogásban lesz részed!

*

Gazdag fogás? Mit értsünk alatta?

Mindent elérsz, amit Isten el akar érni veled, amikor ma kiküld a mélységek fölé. Isten ma nem azt mondja neked: Menj kissé beljebb! Ahol magad is meg tudsz állni, hanem ma a szó szoros értelmében kivet kockázatos mélységek fölé. Csak ezért teszi, mert azt akarja Isten, hogy gazdag legyen a fogásod.

Ha Isten parancsolatára építed egész lelkészi szolgálatodat, úgy ma Isten nevében ígérhetem neked, hogy gazdag lesz a fogásod először *önismeretben*. Nézd Pétert! Esdekelve mondja: „Eredj el tőlem, Uram, mert én bűnös ember vagyok!" Isten mindenhatóságának nagysága olyan közel lépett hozzá ott, a mélységek fölött, hogy jobban látta a maga kicsiny jelentéktelenségét és Istentől elválasztó bűneinek nagyságát, mint bármikor máskor. nagy fájdalommal érezte a nagy szakadékot Jézus és önmaga között. De *ez* a fájdalom, az önmegismerésnek a fájdalma olyan jótékony, és olyan nagy bajunk, ha ez hiányzik belőlük.

Gazdag fogás! Mit értsünk alatta?

Ha Isten parancsolatára akarod felépíteni egész lelkipásztori szolgálatodat, úgy Isten nevében ígérhetem neked, hogy gazdag fogásod lesz az *Istennel való békességed*. Mit is mondott Jézus Péternek? (10.) „Ne félj!" Ó, milyen drága is ez az isteni „ne félj"! Legyen neki hála érte! Ez az Isten békességköszöntése egy gonosz, vesze-

delmes világ útjain. Ígérem neked, hogy minél inkább épül életed Isten parancsolatán, annál erősebben csendül meg lelkedben ez a békességköszöntés, akár életben, akár halálban legyen is szükséged erre a szóra: „Ne félj!"

Gazdag fogás! Mit értsünk alatta?

„Elhagyták mindenüket, és követték őt" — olvassuk tovább. (11.) Nem könnyű mindent elhagyni Jézusért. A természetes szívünk úgy tiltakozik minden áldozathozatal ellen. Ha mindent össze is hordunk, amit Jézusért oda tudtunk adni, milyen szánalmasan kicsi az! Inkább csak vakondtúrás, de semmiképpen sem hegy. De mihelyt Isten parancsára építjük fel egész életünket, azonnal gazdag fogást csinálunk az *áldozathozatal lelké*ből. Ez az ige: „A te parancsolatodra, Uram" maga után vonja ezt a vallomást is: mindent elhagyok, és követem őt.

Gazdag fogás! Mit értsünk alatta?

Azt is olvassuk, hogy Péter csüggedve mondja: „Mester, jól lehet az egész éjszaka fáradtunk, mégsem fogtunk semmit!" De Jézus újból lelket ön beléje. Ígérem neked Isten nevében: úgy kapod minden csüggedés után vissza az *életbátorságod*at, amint életedet Isten parancsolataira tudod ráépíteni. Minden, ami hiábavalónak látszott, ami rosszul sikerült, ami összeomlott, ami semmivé lett, amire addig meredünk rá, amíg egészen szétfoszlik az életbátorságunk, az nem kínoz több, mert amikor Isten parancsolatának engedelmeskedünk, olyan Úrnak szolgálunk, aki mindent javunkra tud fordítani.

Gazdag fogás! Mit értsünk alatta?

Azt is olvassuk, hogy abban az órában Péter élethivatást kapott. „Mostantól fogva embereket fogsz!" Élete új irányt és új tartalmat kapott. Volt értelme, amiért éljen. Olyan megbízatást kapott, amiről nem is álmodozott volna. Ígérem neked Isten nevében, ha Isten igéjének alapján élsz, gazdag fogása lesz életednek az *élethivatás*ban. Isten mindent elkészít számodra. Fölhasznál téged. Isten tervének egy darabja rajtad keresztül valósul meg, és így nyeri földi életed leggazdagabb tartalmát.

Gazdag fogás! Mit értsünk alatta?

Ha jól megfigyeled a mai evangéliumot, úgy kétszer is kicsendül elbeszéléséből az, hogy Péternek társai is voltak, akik neki segítettek, és akiknek a másik hajón is inteni tudott, amikor szakadozni kezdett a háló. Ígérem neked Isten nevében, hogy minél inkább építed életedet Istennek erre a parancsára, melyet ad neked: evezz a mélyre, annál inkább lesz gazdag fogásod olyan emberek között, akik Isten előtt vállalkoznak arra, hogy *segítőtársaid* legyenek. Ezeknek a szeretetével találkozol akkor is, amikor a te hajód süllyedni akar, vagy amikor a te hálód — vagy talán valami egészen más — abba a veszedelembe jut, hogy szakadozni akar.

Csak Isten igéjével érdemes útra kelned. Így lesz vágyad teljes, és így számíthatsz gazdag fogásra. Nincsen lehetőség arra, hogy a mélységek fölött Isten igéje nélkül hajózzunk! Csak ez tart fönn mindannyiunkat.

Azért mondd el ma csendesen magadban: „A te parancsolatodra, Uram!" - Ámen.

Kertész Botond

Megkésett nekrológ – emlékkötet Zászkaliczky Pál fóti lelkész születésének 100. évfordulóján

Hiába lapozzuk fel az evangélikus egyházi sajtó (Evangélikus Élet, Lelkipásztor) 1962. évi számait, vagy az Evangélikus Naptár 1963. évi kötetét, Zászkaliczky Pál haláláról csak egy rövid tudósítást találunk a Lelkipásztorban. Az egyházunk aktív és nyugdíjas lelkészeiről megemlékező nekrológot nem találhatunk a fóti gyülekezet 1962. augusztus 8-án elhunyt lelkészéről. Nekrológot írni 44 évvel később természetesen nem lehet, hiszen az a kortársak kiváltsága és kötelessége. Ifj. Zászkaliczky Pál nagyapja születésének századik évfordulóján mégis megkísérelte pótolni a pótolhatatlant, egy „virtuális asztal" mellé ültette le azokat, akik annak idején nem mondhatták el a nyilvánosság számára, hogy mit jelentett számukra a férj, az apa, a lelkész, a kolléga, a jó barát. Különböző időpontokban készült interjúkat és megemlékezéseket szerkesztett egy beszélgetéssé, és fontos dokumentumokkal kiegészítve megemlékező életrajzzá ifj. Zászkaliczky Pál.* A „beszélgetés" résztvevői özv. Zászkaliczky Pálné, Botta István, Brúth Ernőné, Galáth György, Józsa Márton, Zalán Frigyes, Ordass Lajos, valamint Zászkaliczky Pál három fia, Pál, Péter és Tamás voltak.

Egy korábbi alkalommal már volt alkalmam megírni véleményemet arról, hogy hogyan sikerült ez a rendhagyó vállalkozás. A Keresztyén Igazság szerkesztőjének jóvoltából ismét hasonló feladatot kaptam. Ez alkalommal jobban szeretnék az életútra és a korszakra koncentrálni. Az elmaradt nekrológot én sem pótolhatom, hiszen kevés híján egy évtizeddel Zászkaliczky Pál halála után születtem, de 44 év történeti távlata segítségemre lehet abban, hogy az életút fontosabb csomópontjait egyházunk történetével összevetve bemutathassam. Ebben nagy segítségemre van, hogy a személyes visszaemlékezések és a források egymást kiegészítő folyamatos párbeszéde a könyvben időről-időre felvillantják az életút egyháztörténeti hátterét.

Mindannyiunk életútján nyomot hagy az a történelmi korszak amelyben élünk és elvileg mindenkinek megadatik a lehetőség, hogy formálja saját korát szűkebb-tágabb környezetében. Életrajzot azokról szoktak írni, akik az átlagosnál nagyobb hatást tették korukra. Zászkaliczky Pál minden bizonnyal ilyen ember volt, de valószínűleg jobban vágyott volna olyan életre, ahol távolabb tarthatja magát a „történelemtől". Szolgálata és küldetése azonban időről-időre egyházunk hányatott történetének fősodrába terelték.

A „humánmenedzsment" szó napjaink grammatikai szörnyszülöttje. Az Isten adta emberi talentumokkal való helyes gazdálkodást azonban egyházunk már évszázadok óta gyakorolta. Valódi hivatástudattal és egyház iránti felelősséggel eltelt falusi lelkészek és tanítók jó szemének köszönhetően, egy jól működő oktatási- és

* Ifj. Zászkaliczky Pál: Isten követségében - Emlékezés Zászkaliczky Pál fóti evangélikus lelkészre; Fóti Evangélikus Egyházközség - Fót, 2005.

ösztöndíjrendszer segítségével emelkedhettek ki időről-időre tehetséges fiatalok, hogy egyházunkat a legmagasabb szinten szolgálják és képviseljék. (A lelkészdinasztiát alapító Szeberényi János bányakerületi püspök szülei zsellérek voltak, a felsőlövői tanítóképzőt megalapító August Gottlieb Wimmer édesanyja pedig cseléd.) Zászkaliczy Pál is egyszerű gazdák gyermekeként látta meg a napvilágot a Pest megyei Rádon. Érettségizett, egyetemet végzett, külföldön volt ösztöndíjas, országos hírű evangélizátor, és püspök-helyette lett, de nem vált parvenüvé. Származását soha meg nem tagadta, viszont sokszor segítette abban, hogy híveivel jó kapcsolatot alakítson ki, és talán ez védte meg attól is, hogy a szocializmus hazug „osztályharcos" társadalomképét magáévá tegye.

Váci és aszódi gimnáziumi tanulmányok után került a soproni teológiára, itt tanult 1925-1929-ig. Valószínűleg itt került kapcsolatba az ébredési teológiával. Egész élete az ébredés szolgálatában telt, saját „megtéréséről" azonban valószínűleg ritkán beszélt, hiszen a visszaemlékezők közül senki sem tett erről említést. Teológián kötött barátságai élete végéig elkísérték. 1930-31 fontos év volt Zászkaliczky Pál életében, ekkor töltött egy évet Finnországban ösztöndíjasként. „Testközelből" ismerhette meg a finn ébredés minden irányzatát, módszereit és eredményeit. Kiválóan megtanult finnül, de nemcsak a nyelvtudást hozta haza, hanem egy új teológiai látásmódot. Zászkaliczky Pál – és többi finnországi ösztöndíjas társa – annak az évszázados folyamatnak részesei voltak, amelynek során a 16. században Wittenbergből hozták haza magyar ösztöndíjasok a reformáció eszméit, majd nemzedékről nemzedékre a lutheri teológia legfrissebb tanításait. Az 1930-40-es évek finnországi ösztöndíjasai is elhozták az ébredés teológiájának lendületét, de otthagyták a különböző evangélizációs irányzatok egymás közti teológiai marakodását. Zászkaliczky Pál különösen is ügyelt arra, hogy a finnországi ébredés vadhajtásait ne ültesse át a hazai viszonyokra.

Hazatérése után két évig a Fasorban volt segédlelkész. 1934-ben Pitvarosra helyezte helyettes lelkésznek Raffay Sándor. Zászkaliczky Pál szigorú ember volt. Élveiben hajthatatlan és következetes személyisége talán leginkább pitvarosi helyettes-lelkészi szolgálata idején mutatkozott meg. A lelkészválasztás során meghasonlott gyülekezetben kellett „rendet teremtenie." Odaérkezésekor a gyülekezet csak abban volt egységes, hogy teljes mértékben elutasította a püspök által rájuk erőltetett lelkészt. Zászkaliczky Pál határozottságával, hiteles személyiségével és megragadó igehirdetésével olyan eredményesen működött Pitvaroson, hogy rövid nyolc hónap alatt a templom újra megtelt, és a gyülekezet minden követ megmozgatott, hogy a fiatal lelkészt megtartsa. Megfelelő ember a megfelelő helyen – püspököt és lelkészt is dicsér a pitvarosi „válság" gyors megoldása.

Pitvaros helyett azonban a megüresedő fóti lelkészi állást pályázta meg Zászkaliczky Pál. Néhány hónappal később kötött házasságot Blaskovits Mária tanítónővel. Valószínűleg egy „szabályos" biográfiából nem ismerhetnénk meg ennek a szerelemnek és jegyességnek a történetét, pedig nemcsak a Zászkaliczky Pálról rajzolt kép lenne e nélkül szegényebb, hanem sok érdekes részlettel lennék szegényebbek a harmincas évek Magyarországának és evangélikus egyházának „mikro történelméről".

Fóton teljesedett ki Zászkaliczky Pál lelkészi munkája. Fótot talán tekinthetjük igazi magyarországi evangélikus átlaggyülekezetnek. Ebből az átlaggyülekezetből

formált Ordass Lajos visszaemlékezése szerint „mintagyülekezetet", ahol az intenzív hitélet mellett a szeretetmunka – árvaház alapítása és fenntartása – is virágzott. Szigorúsága és következetessége ellenére hívei „tűzbe mentek volna érte" – és ez nem üres szólam, mint ahogyan a „fóti ügy" idején be is bizonyították az akkori egyházi és világi hatalom számára. A fóti gyülekezet országszerte híres volt hihetetlen anyagi áldozatkészségéről. A hit „hegyeket mozgatott" meg Fóton, de voltak olyan makacs „dombok", amelyeket még a szeretett lelkész többszöri intésére sem voltak hajlandók elhordani a fóti gyülekezet akkor tagjai. Mai katasztrofális egyházi és nemzeti demográfiai helyzetünk gyökereit ismerhetjük fel abban a meddő harcban, amelyet hiába folytatott az ötgyermekes evangélikus lelkész hívei „egykézése" ellen.

Zászkaliczky Pál hamar ismert lett gyülekezete határain kívül is. Az 1930-as évek végétől országszerte kérték fel gyülekezeti evangélizációk, előadások megtartására, konferenciák szervezésére és vezetésére. A kötet végén tíz oldalt tesz ki az a felsorolás, amely Zászkaliczky Pál gyülekezeten kívüli szolgálatait sorolja fel. A személyes visszaemlékezések, dokumentum- és levélrészletek teszik olyan élővé a könyvnek ezt a részét, hogy azok is megérezhetik ennek a kornak a szellemét, akik ezt személyesen nem élhették meg. Zászkaliczky Pál életének ez volt az a területe, amelyre máig a legtöbben emlékeznek, s talán számára is ez lehetett a legkedvesebb szolgálat.

Az országos elismertség mellett Zászkaliczky Pál „próféta" lehetett szűkebb pátriájában is. 1937-től egyházmegyei belmissziói előadó volt, 1940-től először alesperese, majd esperese lett egyházmegyéjének, 1946-ban tisztségében újraválasztották. Tisztségénél fogva nem kerülhette el az (egyház)politikai kérdésekben való állásfoglalást. Itt érkezünk el véleményem szerint Zászkaliczky Pál életének egyháztörténetileg legizgalmasabb kérdéséhez: miként vált az „egyházi reakció" emblématikus személyévé? Zászkaliczky Pál a két világháború között népi baloldali elkötelezettségű ember volt. Még 1938-ban összetűzésbe került Raffay Sándor püspökkel, amikor a „Fiatalok Országútján" című egyházi folyóiratban az egyetemes közgyűlés határozata ellenére kiállt a „parasztfelügyelők" választása mellett. A két világháború között ugyanis nagyon gyakran választottak meg olyan magas állású értelmiségieket, illetve állami tisztviselőket gyülekezeti felügyelőknek, akik neves evangélikus családok leszármazottjai voltak ugyan, de az evangélikus egyházhoz vagy az adott gyülekezethez nem sok közük volt. Raffay levélben és személyesen is kifejezte rosszallását a fiatal lelkésznek, de más retorzió nem érte Zászkaliczky Pált. (Ez az eset is felhívja a figyelmet arra, hogy mennyire nem ismerjük két világháború közötti egyháztörténetünket, az egyház akkori problémáit és útkereséseit.) Fóti lelkészként a népi írók közül többeket meghívott előadást tartani, Veres Péter, Sinka István, Darvas József is a vendégek között volt. Darvas József egyszer 1945 után kérdőre is vonta őt: „Azt hittem, te velünk jössz tovább" – mondta. „ Az útról ti tértetek el más irányba..." – hangzott Zászkaliczky Pál válasza. Igaza volt, az útról sokan eltértek az egyházban is: a Fóton 1948-ban még evangélizációt tartó Káldy Zoltán is kanyargós útra tévedt a könyv tanúsága szerint. Püspöksége idején kellett Zászkaliczky Pálnak lemondania püspök-helyettesi tisztségéről, egy évvel később viszont Káldy Zoltán járt közbe fiainak teológián való bennmaradásáért. A „fóti ügy" pedig végleg elmosta a barátságot és a szolidaritást az evangélizáció egykori munkatársa és Zászkaliczky Pál gyermekei között.

Bár az evangélizáció képviselőivel szemben később az volt a legfontosabb vád, hogy „túl sterilen" hirdetik az evangéliumot, és nem hajlandók a politikával is foglalkozni, Zászkaliczky Pál kálváriáját éppen „politizálása" indította el 1950 tavaszán. Ordass Lajos visszaemlékezései szerint az iskolák államosításának ellenzése kérdésében mindig élvezhette Zászkaliczky Pál támogatását. Az Ordass Lajos bebörtönzése idején összegyűlt rendkívüli egyetemes közgyűlés döntése ügyében, amely az egyházi elnökséget és a börtönben lévő püspököt leváltotta, többen egy petícióval fordultak az egyházi bírósághoz. Az aláírók képviselője Zászkaliczky Pál volt, akit két héten belül felfüggesztettek lelkészi állásából. Egyszerre lesújtó és felemelő, hogy hét hónap múlva a fóti népfront kérelmére helyezték vissza lelkészi állásába. Lesújtó, hogy az evangélikus egyház lelkészét a helyi pártállam szervezete védte meg saját püspökétől, felemelő, hogy a gyülekezet – akinek kérelmére a népfront az igazolást kiadta – még az „ördöggel" is hajlandó volt cimborálni felüggeszetett lelkészéért. Az is elgondolkodtató, hogy egy Pest megyei falu népfront titkárának ilyen befolyása – ezúttal kivételesen pozitív befolyása – lehetett az államtól „elválasztott" egyház püspökére.

Zászkaliczky Pál „rehabilitálása" nem történt meg 1950-ben. A felfüggesztésével és visszahelyezésével kapcsolatban elkövetett egyházjogi „justizmordok" hosszú sorát a könyv függelékének dokumentumaiban olvashatjuk. Még elkeserítőbb volt Zászkaliczky Pál számára, hogy esperesi tisztéről le kellett mondania, gyülekezeten kívüli szolgálatot nem vállalhatott, az egyházmegyei árvaházat szétzavarták, hogy épületébe az ÁVO költözhessen, és a Mandák-villából is kitiltották. Minden bizonnyal ez utóbbi lehetett számára a legfájdalmasabb. Már fóti szolgálata kezdetén, Mandák Máriánál tett első látogatása alkalmával a belmissziói konferenciák leendő otthonát látta a villában. A háború után a teljesen kifosztott villát valóban az egyház kapta meg, és megvalósult az álom: a Mandák-otthon az ébredés egyik legfontosabb központja lett, télen-nyáron egymást érték benne a konferenciák, amelyek szervezője, egyik állandó előadója Zászkaliczky Pál volt. A gyülekezet tagjai lelkesedésükkel, kétkezi munkájukkal, adományaikkal és imádságukkal támogatták a Mandák-otthon munkáját. 1956 után rövid időre visszatérhetett, majd ismét kitiltották az általa szervezett intézmény falai közül. Az a szellem azonban, amit legfőbbképpen az ő munkássága teremtett meg a villa falai közül, soha sem volt kitiltható „felsőbb utasításra". Fájdalmasan érintette Zászkaliczky Pált az ószövetségi bibliafordító bizottságból való kizárása is. A gyülekezeti, adminisztratív és hitébresztő munkásság között a bizottságban történő elmélyült tudományos-biblikus munkásság igazi kikapcsolódást és feltöltekezést jelentett számára 1948-1954 között. Az akkori egyházi vezetőség arra sem vette a fáradtságot, hogy „felmentéséről" egy levelet küldjön a számára.

A forradalom, és az azt követő egyházi megújulás az egyházunk és Zászkaliczky Pál számára is újabb kegyelmi időt jelentett. A forradalom idején a békéltetés nehéz szolgálatát látta el falujában, ahol neki köszönhető, hogy nem került sor véres atrocitásokra. Az evangélizáció rövid életű újraindításának is részese lehetett. Egyházi rehabilitálása megtörtént, a püspöki székét újra elfoglaló Ordass Lajos helyettesévé is választották 1957. június 26-án. Esperessé választásához az újjáalakult ÁEH már nem járult hozzá. 1958 januárjában püspök-helyettesi tisztségéről le kellett mondania, pár nappal később pedig a Mandák-otthon igazgatóságáról is.

Zászkaliczky Pál utolsó évei csendes munkálkodásban teltek, betegségei miatt többször is kórházba került. Nem kellett megélnie az újabb megaláztatást, azonnali nyugdíjazását. A Puskin utcába rendelő távirat halála napján érkezett meg. Utolsó „bűne" az volt, hogy felsőbb engedély nélkül fogadott egy finn egyházi csoportot egy nyári vasárnap délután. Nem élhette meg azonban a családi örömünnepet, fiának és lányának kettős esküvőjét sem.

Egy életút a temetéssel szokott véget érni. Zászkaliczky Pál temetése és utódlásának kérdése azonban „ügy" lett, és így az életút ismertetése sem állhat meg a halálos ágynál. A történet ismert, Zászkaliczky Pál temetésének napján éppen lelkészgyűlés volt Budapesten, ezért nagyon sok kolléga vett részt a temetésen. Az ÁEH és az egyházvezetés is a hatalom elleni demonstrációnak tekintette a fiai szolgálatával lezajló temetést. A „demonstráció" tényét „súlyosbította", hogy a fóti gyülekezet ragaszkodott elhunyt lelkésze fiának megválasztásához, amibe az egyházvezetőség nem egyezett bele. A „polgári engedetlenség" fogalma ugyan 1962-ben még ismeretlen volt Magyarországon, gyakorlatban mégis megvalósította a fóti gyülekezet, amikor nem engedte beiktatni a Káldy Zoltán által kinevezett lelkészt, Nagy Istvánt. Az egyházvezetés határozatait jogi úton támadták meg. Példátlan eset, hogy a kádári megtorlásokon alig túllévő országban volt egy maroknyi közösség amely így mert szembeszállni az állami és az egyházi hatalommal, s ráadásul még meghátrálásra is kényszerítette. A Zászkaliczky-fiúk ugyan nem lehettek édesapjuk utódai, de a gyülekezet korlátozásokkal élhetett választási jogával. A gyülekezet méltónak bizonyult elhunyt lelkészéhez. A „fóti ügy" olyan példája az egyházhűségnek és a bátorságnak, amelynek nem sok párját találjuk meg egyházunk 1958 után történelmében.

Egy gazdag életműnek sokféle olvasata lehet. A fentiekben egyháztörténetünk fordulópontjain keresztül idéztem fel az életmű néhány elemét. Az „Isten követségében" című könyv Zászkaliczky Pál életén keresztül egyszerre mutatja „alulról" és „felülről", belülről és kívülről, tárgyilagosan és vállalt elfogultsággal egyházunk közelmúltjának néhány évtizedét. Lesújtó, amikor az egyházi élet gúzsbakötéséről, az állami befolyásnak az egyházi vezetőkön keresztül való érvényesítéséről, felemelő, amikor egyes emberek és közösségek megalkuvást nem ismerő helytállásáról olvashatunk benne. Mindenképpen tanulságos, hiszen egyházi közelmúltunk szinte valamennyi máig ható kérdése felmerül benne.

Kertész Eszter

Kyrie

Rám kérgesedik a szégyen.
Törjétek meg. Morzsoljatok.
Nem elég az Úr irgalma —
ti is irgalmazzatok!

Sulyok Elemér

Jézus imádsága a Getszemáni kertben*
(Mk 14,32-42)

Arra vállalkozunk ebben a dolgozatban, hogy Jézusnak szenvedése előestéjén a Getszemáni kertben mondott imádságait elemezzük. Elsősorban Márk evangéliuma (14,32-42) alapján tesszük ezt, de tekintettel leszünk a párhuzamos evangéliumi helyekre is (Mt 26,36-46; Lk 22,39-46; Jn 18,1; 12,27; 14,31). Tizenegy versnyi szövegünk jobb megértése végett figyelembe vesszük Márk evangéliumának mint narratív elbeszélésnek legtágabb szövegösszefüggését, majd néhány szó erejéig a közvetlen kontextus (14,26-31 és 14,43-51) szerkezeti és teológiai sajátosságait.

1. Márk evangéliuma mint perikópánk legtágabb „szövegegysége"

Kitűnő dolgozatában Andorka Eszter[1] – elsősorban Matera, Genest és más egzegéták művei nyomán – felhívja figyelmünket arra, hogy „két dialektikus tenzió feszíti ki a (márki) elbeszélés terét". A „dialektikus tenzió" helyett azt is mondhatnánk: a történés és a történés elbeszélésének szintjén két komplementer valóság, illetve ennek megfelelően a narrációban két vele ekvivalens fogalom erőterében mozognak és értelmezendők az események.

a) Az első feszültséget teremtő két pólus a *sorsszerűség* és a *személyesség*. Paradoxonról, helyesebben komplementaritásról beszélhetünk, mert nem arról van szó, hogy a sorsszerűség kioltja a személyes felelősséget, vagy fordítva, az utóbbi korlátlan mértékben érvényesülhet, hanem inkább arról, hogy a szótári értelemben vett fogalmaink nem írják le teljesen egy történés – jelen esetben Jézus történetének – valóságát vagy inkább igazságát.

A márki elbeszélés struktúrája és kiváltképp időkezelése abban az élményben részesíti a hallgatót, hogy pontosan eltervezett, elkerülhetetlenül bekövetkező eseménysor tanúja.

Az elbeszélést, és azon belül is elsősorban a szenvedéstörténetet ismétlések szövik át. Közülük a legnyilvánvalóbbak a szenvedés háromszori megjövendölése (8,31; 9,31; 10,33sk.), Jézus háromszori imádsága a Getszemáni kertben (14,32-42), Péter háromszori tagadása (14,66-72) és Jézus ismételt kigúnyolása (a főtanács előtt, a helytartóság belső udvarában, a kereszt alatt). Eltekintve a két per analógiájától a paralelizmus gondosan kidolgozott példáját halljuk a főpap és Heródes ajkáról (14,61: „Te vagy a Messiás az áldott (Isten) Fia?"; 15,2: „Te vagy a zsidók királya?"). Továbbá, rejtett, kevésbé feltűnő ismétlések is felfedezhetők, pl. Jézus

* *A katolikus szerzőre tekintettel hagyjuk meg a szövegben a Gecsemáné kert nevét a katolikus szóhasználat szerinti formában. (A szerkesztő)*

[1] „Azt mondja nekem: 'Abba' és 'Eloi'" (Mk 15,34 elemzése) in Studia Biblica Athanasiana, vol.4 (2001), 77-152. Márk evangéliumának mint tágabb szövegkörnyezetnek jellemzésében e dolgozat összefoglalására hagyatkoztunk, l. elsősorban: 95-105.

keresztre feszítését kétszer is tudtunkra adja Márk (15,14. és 25.) vagy háromszor hangzik el a Jézust követő asszonyok névsora (15,40; 15,47; 16,1).

Az imént említett példák üzenete, amely azt sugallja, hogy Jézus szenvedése sorsszerű, a szenvedések megjövendöléseiben szinte a „végzetszerűség" szintjére emelkedve hat a mindenkori olvasóra: „Az Emberfiának sokat kell szenvednie..." (8,31: *dei*), és „az Írásnak be kell teljesednie" (14,50). A harmadik s egyben a legrészletesebb jövendölésben (10,33sk.) Jézus mintegy rövid tartalomjegyzékét adja küszöbön álló szenvedésének, és szókészletét pontosan visszahalljuk 4-5 fejezettel később a passiótörténetben. A kereszthalál felé közeledve Jézus egyre több jelét adja annak, hogy az előtte álló események menete megváltoztathatatlan. Amikor bevonul Jeruzsálembe (11,1-6) és előkészíti a pászka vacsorát (14,12-16) ugyanazzal a pontossággal utal jövőbeli eseményekre, mint amikor a tanítványok árulásáról jövendöl (14,27-30).

A narratíva megtervezettségének ezt az élményét csak fokozza az egyre pontosabbá váló időhatározók sűrűsödése. A 11-16. fejezetekben szinte minden esemény konkrét naphoz, sőt a 14-16. fejezetekben konkrét órához kötődik; éles ellentétben a középső fejezetekkel, amelyekben az sem derül ki, vajon két esemény azonos napra esik-e, vagy hetek választják el őket. A 15. fejezetet négy, egyenként három óra hosszúságú eseménysorra bontják az időhatározók (15,1: „reggel"; 25: „három óra"; 33: „hat óra tájban"; 42: „amikor esteledett"). A szenvedéstörténet eseményeinek e sorsszerűsége – amint már említettük – nagypéntek felé haladva egyre hangsúlyosabbá válik, s a kereszthalál jelenetében jut tetőpontra.

Ennek ellenére mégsem ébred az olvasóban az a benyomás, hogy Márk elbeszélése végzetszerű, és megszünteti a szereplők *személyes felelősségét*. Sőt, a narratíva kifejezetten sodró erejű, drámai helyzetekben döntések elé állít, nyugtalanít, változtatásokra szólít fel. S mindezt a legkülönbözőbb eszközökkel éri el. Elsősorban kifejezett felszólítással. A 13. fejezet apokaliptikus beszédében pl. Jézus közvetlenül is az evangélium hallgatói felé fordul: „Amit nektek mondok, mindenkinek mondom: Legyetek éberek!" (13,37). Azután a tanítványok magatartásának ábrázolásával. Noha Jézus tudja, milyen értetlenek és kicsinyhitűek a meghívottak, nem szűnik meg buzdítani, figyelmeztetni és helyesbíteni őket (vö. 4,13skk.; 4,40; 6,50; 7,18sk.; 8,15-21; 9,33-41; 10,13-16; 10,33-45 stb). Úgy látszik, a sorsszerűség ellenére is, van remény a történetben szereplő és történeten kívüli, későbbi tanítványok számára, mert Jézus értelmét látja a felkészítésükkel, oktatásukkal járó vesződségnek. Péter árulásában a háromszori ismétlés akképpen is hat, hogy háromszor ébred remény a hallgatóságban: talán most, talán ennél a kérdésnél erőt vesz magán, és kiáll Jézus mellett. Márk drámai szerkesztésének egyik legjellemzőbb eszköze, hogy arra indítja a hallgatót: azonosuljon az értetlen, kicsinyhitű, elbukó tanítványokkal, akik minden esendőségük dacára újra és újra arra kapnak meghívást: merjenek *személyes felelősséggel* Jézus mellett dönteni.

Amikor a tanítványok alkalmatlanná válnak a legkisebb remény felcsillantására, az elbeszélés újabb, eddig ismeretlen szereplőkről gondoskodik, akik legalább egy sor vagy egy bekezdés erejéig igaz, hű tanítványoknak bizonyulnak, mint pl. Cirenei Simon (15,21), a római százados (15,39) vagy a már említett asszonyok csoportja, akik arról tanúskodnak, hogy nemcsak sorsszerűség van, hanem van más lehetőség is: ki lehet tartani a szorongattatásban. Föl lehet venni a keresztet, amint

arra a 8,34-ben mindnyájan, történeten belüliek és kívüliek meghívást kaptak.

A sorszerűség gondolatával végül maga Jézus is szembeszegül. Annak ellenére, hogy sokszor bejelentette szenvedését és halálát, tiltakozik ellene és küzd vele. Elsősorban két imádságára kell gondolnunk: arra, amelyet a Getszemáni nevű kertben mondott (14,36), és arra, amelyet a kereszten (15,34). A két verset nemcsak az imádság gondolata rokonítja, hanem az is, hogy Isten megszólítása mindkét helyen arámul hangzik el. Az idegen nyelvű idézet mintegy szövegkiemelőként funkcionál, ugyanakkor hangsúlyozza az elbeszélt események valódiságát, az emberi történelembe és geográfiába való beágyazottságát.

b) *Elszigetelődés és Jézus önazonosságának kibontakozása*

Márk elbeszélésének drámai erőterét egy további paradoxon, komplementaritás jellemzi. Egyszerre követhetjük nyomon Jézus mindenkitől és mindenektől való izolálódását, másrészt identitásának, önazonosságának egyre erőteljesebb kibontakozását. Úton a fizikai széthullás felé, amikor „hegyremenet ritkulnak a fák" (Puszta Sándor), lassan minden az ember mögé hátrál. Ami addig elérendő célnak, tájékozódási pontnak számított, az végérvényesen múlttá rögzül. De éppen ebben a kitisztuló szemhatárban válik perdöntővé: mi is volt az élet igazi ércfedezete. Jézus – megosztva emberi tapasztalatunkat – éppen ebben az órában mondja ki a legszabatosabban: „Abba, Atyám!" (14,36), és fejezi ki a legvilágosabban: „Én Istenem, én Istenem..." (15,34).

Bár a 15,34-ben szereplő, különösen is hangsúlyos *agkateleipó* (elhagy) Márknál hapax legomenon (egy szónak egyszeri előfordulása egy műben), de a mögötte meghúzódó motívum, Jézus elszakadása és elidegenedése övéitől, az első fejezetektől kezdve jelen van az evangéliumban. Az első mozdulat: eltávolodása családtagjaitól, akik azt mondják, magán kívül van (3,20.31-35). A következő lépés: elidegenedése földijeitől, a názáretiektől (6,1-6). Azután többször is halljuk Jézus ajkáról: „az Emberfiának sokat kell szenvednie, a vének, a főpapok és az írástudók elvetik..." (8,31; 12,8.10). Majd a tanítványok közül elsőként Júdás hagyja el (14,10sk), a többiek meg elszélednek (elfutnak). A három legközelebbi tanítvány, akiket maga mellé vesz, hogy imádkozzanak vele, álomba merülnek. Péter megtagadja. Népe vezetői kiszolgáltatják a közös ellenségnek. Több lépésben megfosztják ruháitól (15,17.20.24), „kidobják" a városból, s a „kapun kívül" (Zsid 13,12), a Golgotán halálra adják. A megfeszítés egyértelművé teszi a teljes vallási kiközösítést. S végül elhangzik az utolsó kiáltás (15,37) és kileheli lelkét (15,37).

Az elidegenedés „leszálló ágá"-val mintegy ellentétes irányban megfigyelhetjük Jézus önazonosságának „felszálló ágú" tudatosulását. Az evangéliumi események során ugyancsak fokozatosan bontakozik ki Jézus identitásának titka. Ez a vonás Márk egyik legrégebben feltárt, és ezért legismertebb jellemzővonása. Mk 1,1-től kezdve halljuk a különféle messiási címeket és neveket, s ezek egymásra vonatkoztatása, pontosítása, újraértelmezése végighúzódik az evangéliumon (Krisztus, Isten (szeretett) Fia, a Zsidók Királya). Az evangéliumban nyomon követhetjük, hogyan bontakozik ki a krisztológiai tematika, hogyan kapcsolódnak össze a különféle címek, s hogyan visszhangozzák a szenvedéstörténet különböző szereplői – mégha sokuk gúnyból vagy ellenséges érzületből is –: Jézus Isten Fia, Krisztus, a Zsidók Királya.

Ha már Jézus messiási címeinek tudatosulásáról esett szó, említsük meg: annak ellenére, hogy az égi hang kétszer is Fiának nyilvánítja Jézust (1,9 v.-ben és 9,7 v.-ben), Márk evangéliumában érdekes módon ő maga vonakodik Atyjának nevezni Istent. Beszél ugyan egyszer az Emberfia Atyjáról (8,38), ugyancsak egy ízben a tanítványok mennyei Atyjáról (11,25), valamint az Atyáról és a Fiúról (13,32), de nem él az „én mennyei Atyám" megszólítással, és azt sem halljuk, hogy Istent „Atyám"-nak szólítaná. Talán az sem érdektelen, hogy sem Máté, sem Lukács nem követi Márk gyakorlatát. Mind a Forrásból, mind külön kincsükből (Sondergut) származó szakaszaikban Jézus, amikor imádkozik, „Atyám"-nak szólítja Istent, és így utal rá akkor is, amikor tanítványainak vagy másoknak beszél róla. Máté még a Márktól öröklött szövegbe is több helyütt beiktatja (Mt 12,50/Mk 3,35; Mt 26,29/Mk 14,25; Mt 20,23/ Mk 10,40). Az utóbbi eljárás különösen figyelemreméltó, mert ez a csere nem magyarázható az istennév elkerülésének puszta szándékával. Márk evangéliumában Jézus csak egyetlenegyszer nevezi Istent Atyjának. A Getszemáni nevű majorban, a kertben: „Abba, Atyám!" (14,36).

2. A szűkebb szövegkörnyezet

Az utóbbi mondatok révén tulajdonképpen meg is érkeztünk elemzendő szakaszunkhoz (Mk 14,32-42), amelynek közelebbi szövegkörnyezete keretes elbeszéléssé avatja perikópánkat. Az előző részben (14,26-31-ben) ugyanis Péter háromszori tagadásának megjövendöléséről hallunk, a kerti jelenetet követő szövegrészletben (14,43-52) pedig Júdás árulásáról. A kettő között, középütt hangzik fel Jézus imája. Felragyog már Jézus győzelme, bár úgy látszik, mindenki elhagyja. Péter megtagadja, Júdás elárulja. A látszat szerint Jézus teljesen egyedül van. Az elbeszélés közepén azonban más kép tárul elénk: Jézus imádkozik és hosszasan mondogatja: „Abba, Atyám!" Vagyis mégsincs egyedül, az Atya ott is vele van. De Jézus győzelme nemcsak a perikópa közepén, hanem peremein is érzékelhető. A jövendölések révén a tagadás kétszer-háromszor is szóba kerül, miszerint mindenki fogadkozik, hogy nem fogja elhagyni a Mestert és hogy készek vele együtt meghalni. Júdás árulása is sajátos módon fejeződik ki. Azt mondja a tanítvány: „Akit megcsókolok, ő az" (14,44). És amikor Jézushoz érkezik, mintha lelassulna, és egy pillanatra megállna a jelenet. Köszönti Jézust, nem csak megcsókolja: „Üdvöz légy Mester!" (14,45). Az áruló csókját kifejező szó (*katefilészen* a *katafileó* igéből) a görögben különösen intenzív, mély érzelmet kifejező csókot jelent. Júdás mintha már megbánná a bűnét. Jézus közvetlen közelében nem tudott áruló lenni.[2]

3. A Getszemáni jelenet

Perikópánkról írja Hans Urs von Balthasar: „Ha eltekintünk azoktól a Jézus életében folytonosan jelen lévő mozzanatoktól, amelyekben a passió már előzetesen megnyilvánul, így a megkísértéstől, a gyilkos Jeruzsálem és a halál hatalma kiváltotta könnyektől, a haragtól, a fáradtságtól, a csömörtől stb., akkor azt mond-

[2] Vö. Székely János, A Márk-passió, in „Mindent az Evangéliumért" (Gyürki László 70. születésnapján), Körmend, 2002, 131.

hatjuk, hogy a 'tulajdonképpeni' passió a legkorábbi beszámolókban (Márkében) 'földre zuhanással' veszi kezdetét (Mk 14,35; Máténál ez imádkozó arcraborulássá, Lukácsnál térdhajtássá szelídül). Összetörettetésében Jézus úrrá akar lenni az eszkatológikus peiraszmoszon (kísértésen). Minden Jézus lelkében indul el: a 'rettegéssel' és az 'elszigetelt félelemmel' (Mk 14,33). Elszigetelődik az eltávolodó, de egészen még el nem tűnt Atyától, akihez a gyengéd 'Édesapa', Abba megszólítással fordul. De semmiféle érintkezés nem létezik már ezzel az Istennel, csak a szenvedésre erőt hozó angyal Lukácsnál vagy az ezzel párhuzamos jánosi helyen a mennyből felhangzó szózat, amely kimondja az Atya (nem Jézus!) megdicsőülését a szenvedés által. Elszigetelődik Jézus másfelől a tanítványoktól, akiket maga mellett tart, de egyben maga mögött is hagy, olyan dialektikában, amelynek teológiai értelme több oldalról is kifejezhető: 1. mint helykijelölés az engedelmesség nevében (ti 'itt', én 'ott': Mt); 2. mint különböző fokú társul fogadás: három kiválasztott hallótávolságban lehet, de nem közelebb (Mk, Mt); 3. mint egyesülés az imádságban ('Imádkozzatok!'), de azzal a különbséggel, hogy Jézus a peiraszmosz*ban* imádkozik, míg a tanítványok imádsága a peiraszmosz*tól* kell hogy megvédje őket; 4. mint az a három alkalom (Mk, Mt), amikor Jézus visszamegy a tanítványokhoz, majd eltávolodik tőlük ismét, ami a távolságot és a közelséget hangsúlyozza; 5. mint (Lukácsnál 'szomorúsággal' mentegetett) képtelenség a tanítványok részéről arra, hogy segítsék Jézust magányos imádságának tusájában, amiért Pétert (Mk) és a másik kettőt (Mt) csalódott szemrehányás éri."[3]

Jézus tanítványaival „...a Getszemáni nevű majorba érkezik" (14,32a). A kert a Kedron (Kidron) völggyel átellenben az Olajfák hegyének lábánál terül el. Itt veszi kezdetét az az eseménysor, amely révén Jézus egyre inkább eltávolodik tanítványaitól. „Üljetek le itt, amíg én imádkozom" (14,32b) – mondta nekik. Egyedül kívánt imádkozni, de bizalmasait, Pétert, Jakabot és Jánost, magával vitte, akik Márk szerint legnagyobb és legmeghittebb kinyilatkoztatásainak voltak tanúi.

„Egyszerre csak remegni és gyötrődni kezdett" (14,35). Márk a három kiválasztottal, akik jelen voltak Jairus lányának feltámasztásánál (5,37) és Jézus színeváltozásánál (9,2) minden bizonnyal arra kíván utalni, hogy Jézus ismét kinyilatkoztatja magát: a tanítványok várakozásának megfelelően olyasvalakiként ,aki legyőzi az emberi gyötrődést és szorongást, s akiben beteljesedik az ószövetségi igazak mélyből kiáltó minden fohásza. A zsoltáros szavaival (Zsolt 42,6.12; 43,35) fordul hozzájuk: „Halálosan szomorú a lelkem" (14,34a). „Ezek a zsoltárok az emberi sorsot egyéni életrajzi körvonalak nélkül bemutató nyelvezetükben olyan panasz-imák tárházát képviselték, amelyekkel a veszélybe és nyomorúságba sodródó ember azonosulni tudott... A 'mindhalálig' (vö. 'halálosan') kiegészítés túllép a zsoltárok kifejezésein. A Jón 4,9 alapján ezt a halál kívánásaként kell értelmeznünk. A Jézust hatalmába kerítő gyötrődés olyan nagy, hogy a halál szabadulást jelentene számára".[4] De Péter, Jakab és János nem tud segítségére lenni. Ezért Jézus őket is hátrahagyja: „várjatok itt és virrasszatok!" (14,34b). Egyre világosabbá válik: Jézusnak egyedül kell a halálfélelmet elszenvednie, s egyedül kell a halálba mennie. A három tanítvány amit megtehetne, nem több, minthogy megoszt-

[3] A három nap teológiája (ford.: Görföl Tibor), Osiris, Budapest, 2000, 88.
[4] Gnilka, J., Márk (ford.: Turay Alfréd), Agapé, 2000, 794.

hatná vele ezt az órát. Már nem mint tanúk, miként korábban – Isten színe előtt ugyanis ebbe a rettenetbe és félelembe való alámerülésnek nem lehet szemtanúja –, hanem mint barátok, akik együtt virrasztanak vele, figyelmesen és csendben, szívvel és lélekkel.

Félelemmel kezdődik a halál előjátéka. „Kicsit tovább ment és földre borulva imádkozott" (14,35a) – az imádság legalázatosabb testhelyzetében (vö. Lk 5,8; 17,16), mint Ábrahám, aki arcra borult, amikor Isten beszélt vele (vö. Ter 17,4). Jézus imádsága elmegy a könyörgés legszélső pereméig: „ha lehetséges, múljék el ez az óra" (14,35b). Az Atya által meghatározott, s egyben a személyes döntés órája, az az óra, amelyben „az Emberfia a bűnösök kezére kerül" (14,41), a gonoszság és „a sötétség hatalmának" órája (Lk 22,53), a szenvedésé és kísértésé, hogy engedetlenné váljék, a kétségbeesésé, mivel Isten magára hagyva Jézust elrejtőzik előle. Ennek az órának kellene elmúlnia, és ettől az órától kellene megszabadulnia, ha lehetséges, vagyis ha ez az Atya akarata. Ebben az összefüggésben felismerhetők már Jézus imádságának alapmotívumai: emberi, sőt emberfeletti félelme a szenvedéstől és haláltól, elárvulása és elszigetelődése mindenkitől és mindenektől, a kísértése, hogy szófogadatlan legyen, ugyanakkor bizalomból fakadó könyörgése: „Múljék el tőle ez az óra".

Imádsága szóvá is teszi az imént említett motívumokat. „Abba, Atyám!..., te mindent megtehetsz. Vedd el tőlem ezt a kelyhet. De ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem ahogyan te" (14,36). „Abba, Atyám!" – imádkozza Jézus. Amint majd a Lélek a fiak szívében (Róm 8,15; Gal 4,6), úgy szólítja most a Fiú az Istent. Mind ez ideig senki sem fordult hozzá ezzel a szóval; sem Izrael gyermekei, noha fiak voltak, sem a népek ivadékai. Jézus viszont így szól: Abba, hiszi ugyanis: minden az ő kezében van, mindent megtehet, az emberileg lehetetlent is, és mindent elháríthat, az isteni szemszögből szükségeset is.

Azután elhangzik az Atyába vetett bizalomból és hitből forrásozó mélyen emberi kérés: „vedd el tőlem ezt a kelyhet". A szenvedés kelyhét, amelyről Jézus szólt már az evangéliumban, amikor Zebedeus fiaitól megkérdezte: „Készek vagytok-e arra, hogy igyatok abból a kehelyből, amelyből én iszom?" (10,38). A kehely gazdag tartalmú jelképe mind az Ó-, mind az Újszövetségnek.[5] „Isten nyújtja át Jézusnak a szenvedések kelyhét. Ezért a rá váró szenvedés nem homályos és komor végzet. A képet a zsidó vértanú-teológia a mártíromság szenvedésére alkalmazta, az Ószövetség pedig Isten haragját jelölte vele, amely ítéletként sújtja az egyes embereket vagy népeket. Itt a két szempont keveredik egymással abban az értelemben, hogy Jézus a szenvedéssel magára veszi a haragot, amelynek másokat kellene sújtania".[6] A harag kelyhe tehát nagyon közel áll Jézus szenvedésének a kelyhéhez. Jézus kezében a harag kelyhe az üdvösség kelyhévé válik. A harag halálos itala a szeretet italává lesz. Mint Jézus, az ember is megkapja Isten kezéből ezt a kelyhet, hogy kiigya, és ez a kehely az ő számára is vagy a bosszúé, vagy a gyöngéd szereteté lesz. Vagy Isten haragjától részegül meg, vagy Isten szeretetétől. Az elsőtől a másodikig azonban csak Jézussal és csak őáltala juthat el. Ezért szenvedésének kelyhe ugyanolyan lesz, mint Jézusé, aki egészen a seprőig kiürítette, és aki egyedül képes

[5] BTSZ, Róma, 1974, l. „kehely" szócikk

[6] Gnilka, J., i.m., 796.

minden egyes embert megszabadítani Isten haragjától. Csak ő teheti a harag kelyhét számunkra az üdvösség kelyhévé.[7]

Miközben imádkozik, átadja önmagát az Atyának: „de ne az legyen, amit én akarok, hanem amit te". Mivelhogy az Atya részese a szenvedésnek, amelyet a Fiúnak el kell viselnie, és mivel nincs más Isten a szenvedésen kívül, és mivel ez a szenvedés az Atya akarata, és mivel ha homályosan is, ebben a szenvedésben felsejlik még az ő arca, ezért a kérésben kifejeződő engedelmesség az elfogadás jelévé válik, s a „rettegés" és „gyötrődés" közepette eloldódik saját akaratától, s kimondja: „legyen meg a te akaratod". Amint láttuk „halálos szomorúságát" bibliai panaszdalok szókészletével fogalmazta meg, most pedig a Miatyánk szavaival fohászkodik.[8] Könyörgései és kérései közben végbemegy, amit a Zsidókhoz írt levélben olvasunk. „Krisztus halandó életében hangos kiáltással és könnyhullatással imádkozott és könyörgött ahhoz, aki meg tudta menteni a haláltól. Istenfélelme miatt meghallgatásra is talált. Annak ellenére, hogy (Isten) Fia volt, a szenvedésben tanulta meg az engedelmességet" (Zsid 5,7sk), Pontosabb fordításban: „szenvedéseiben tapasztalta meg, hogy mit jelent engedelmeskedni".

Vajon Márk szerint meghallgatásra talált-e Jézus imádsága? Az evangélista erről nem beszél. Jézus feljött a szent városba, hogy amit az út elején a kísértésben megtapasztalt (agónia és győzelem), azt a végén beteljesítse szenvedésével (vö. Lk 9,31: „kivonulásával") és feltámadásával (vö. Lk 9,51: „felemeltetésével"). Csupán abból következtethetünk az Atya elfogadó gesztusára, hogy Jézus bátran elébe megy az árulónak és a szenvedésnek. Nincs szükség megerősítő angyalra, mint Lukácsnál (22,43), vagy mennyei szózatra, mint Jánosnál (12,27sk).[9] Márk érdeklődése afelé fordul inkább, hogy közvetlenül Jézus elhagyatottságát ábrázolja, közvetve pedig azokét, akik hozzá csatlakoznak.

„Amikor visszament (a maga mögött hagyott tanítványokhoz), alva találta őket. Erre rászólt Péterre: Simon! Alszol?" (14,37). Jézus azért imádkozik, hogy engedelmesen elfogadja a szenvedést és a halált, s ebben a küzdelemben a tanítványok magára hagyják őt. Jézus azért könyörög, hogy az Atya ne rejtőzzék el, a tanítványok meg alvásukkal elbújnak, elszigetelődnek tőle. Jézusra bízzák a virrasztást, és az imádságot, a szenvedést és a halált, amelyet egyedül neki kell vállalnia és elviselnie értük és bűneikért (és tegyük hozzá: a kerti jelenet szereplőin kívül minden emberért, mindnyájunkért).

Jézus miután elfogadta izoláltságát, megkérdezi Simont: „Egy óra hosszat sem tudtál virrasztani velem?"(14,37). Tulajdonképpen nem a maga, hanem Simon és társai kedvéért kérdezi ezt. De mi történik akkor, ha az agóniát és félelmet egyedül Jézusra hagyják, ők pedig valamelyest távolabb, álomba merülve nem virrasztanak s nem imádkoznak? Elbuknak a kísértésben, mivel nem tudják legyőzni. „Virrasszatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek!" (14,38a). Semmit sem akarnak tudni, semmit sem akarnak hallani virrasztásról, imádkozásról, kísértés-

[7] Vö. Louf, A., Gyengeség és kegyelem (ford.: Szita Bánk OSB), Bencés Kiadó és Terjesztő Kft., Pannonhalma, 2004, 9-10.

[8] Luz, U., Das Evangelium nach Matthaeus I/4, EKK, Benziger/Neukirchener, 2002, 135.

[9] Jn 12,27sk.-höz l. bővebben: Frey, J., Das Vierte Evangelium auf dem Hintergrund der aelteren Evangeliumtradition; Zum Problem: Johannes und die Synoptiker, in Quaestiones Disputatae (203), Johannesevangelium – Mitte oder Rand des Kanons?, Herder, 2003, 89.

ről. Egyedül önmagukra hagyatkozni, nemcsak ebben az órában, hanem az élet minden egyes órájában azt sejteti, hogy saját önerejükből is úrrá lehetnek a próbatételeken. És minthogy a kísértésben nem tudnak helytállni, hanem elesnek, következésképpen a szenvedésben és halálban sem, hanem elvesznek. Elsősorban tehát maguk miatt kellene virrasztaniuk és önmagukért kellene imádkozniuk a kereszt láttán, amelyet Jézus értük vállal. Akkor ők vele maradnának, ő meg velük lenne.

Mindeközben meg kell gondolniuk, amit Jézus barátságosan és szomorúan mond nekik: „A lélek ugyan készséges, a test azonban gyönge" (14,38b). Egyedül a jóindulat, amelyet Jézus nem vitat el tőlük, nem használ. A megpróbáltatásokat, amelyekre hamarosan sor kerül, pusztán megértő szándékkal nem lehet elviselni. Csak a lélek, vagyis az erő, a bátorság, amelyet Isten azoknak ajándékoz, akik ezt tőle kérik és neki megköszönik, erősítheti meg őket.

Jézus egyedül, bensőségesen, kéréseit megismételve, küzdelmet folytatva imádkozik. „Másodszor is elvonult és ugyanazokkal a szavakkal imádkozott" (14,39). Lukács evangélista írja: „egy angyal a mennyből megerősítette". De ennél többet is mond: „Majd halálfélelem vett erőt rajta, és még állhatatosabban imádkozott. Verejtéke, mint megannyi vércsepp hullott a földre" (22,44). „Ebben az imádságban csakugyan harcot vív Jézus... Az *agónia* szónak itt kettős értelme van: *szorongás* a végveszély kétségbeesésbe fúló érzete; de *harc* is. A két értelmezés egyikét sem kerülhetjük meg: harc és szorongás – mindhalálig. Az engedelmesség és az imádság küzdelme ez. Imádságában engedelmességgel ajándékozza meg őt az Atya, s ezzel mintegy testéből is kiragadja. A harcban testének is része van. Amint imádsága egyre forróbbá lesz, véres verejték csöpög a földre; önmagán tanulta meg, milyen erőtlen az emberi test, még ha a lélek izzó és erős is".[10]

Majd arról tudósít Márk, hogy „visszatérve (Jézus) megint alva találta őket, mert szemük elnehezült. Nem is tudták, mit válaszoljanak neki" (14,40). Hiába szólította fel őket éberségre és imádságra. A tanítványok nem hallanak, mert hatalmába kerítette őket az alvás. Talán nem is természetes éjszakai pihenésről beszélhetünk, hanem démonikus mélyálomról, amelynek egyszerűen képtelenek ellenállni. Imádságuk alvásba szenderül, s voltaképp maguk sem tudják, mi történt velük.

Jézus immár harmadszor imádkozik. Tartalma nem kerül szóba, csupán az, hogy harmadszor tér vissza a tanítványokhoz (14,41a). Amit most mond, már nem virrasztásra és imádságra buzdító felszólítás. Ennek az alkalma már elmúlt. Így szól: „Még mindig alusztok és pihentek? Elég volt!" (14,41b.42a). A fordítás nem elég pontos. Minden bizonnyal úgy kell értenünk Jézus szavait, hogy a tanítványok tovább alusznak, és a biztonság, a béke, feltehetőleg a dicsőséges messiási jövő álmaiban ringatják magukat, de ennek most vége! Könyörtelenül bekövetkezik, amit Jézus halálfélelmében előrevételezett, amelytől szerette volna magát megkímélni, és amelyet végül elfogadott. Vége az álomnak, a szenvedés, amely maradéktalanul kimeríti és erejét föléli, betör a jelenbe, Jézus életébe. „Elég volt!". „Rejtélyes az *apekhei* kifejezés. A kereskedői nyelv eleme, amely ezt jelenti: 'elnyerni, a járandóságot nyugtázni'. Kérdés, milyen alannyal kell kiegészíteni. Arról van szó, hogy Júdás elnyerte járandóságát, vagy Isten nyugtázta Jézus imáját? Egyes kéziratok a *telosz* szóval egészítik ki (ebben az esetben azt jelenti: eljött a vég). Valószínűleg

[10] Louf, A., Bennünk a Lélek imádkozik (ford.: Mártonffy Marcell), Bencés Kiadó, 1994, 30.

személytelenül kell fordítanunk, de nem úgy, mint a Vulgata (*sufficit*: 'elég'), hanem utalással az időre: 'vége'."[11] „Die Rechnung ist abgeschlossen" – így H. Schlier.[12] Az Emberfia, aki a világ földön rejtőzködő ura, a bűnösök kezére kerül, a zsoltáros szavaival „a bűnösök kezébe, az álnok és erőszakos emberek öklébe" (vö. Zsolt 71,4; 82,4; Iz 53,9; Mk 9,31). Annak jeléül és bizonyítékául, hogy Jézus valóban az Emberfia, az elbeszélés azzal a felszólítással fejeződik be, hogy: „Keljetek föl, induljunk! Nézzétek, ott jön az áruló." Jézus nem várakoztatja meg Istent, nem tartóztatja fel az órát, amelyet Atyja meghatározott. Az imádságban és az engedelmességben Jézus eggyé vált az Atyával.

Jézus Getszemáni imádsága – ugyanúgy, mint a kereszten elkiáltott kérdése – egyszerre fejezi ki azonosulását az isteni akarattal és tiltakozását a bekövetkezendő események ellen. Imádságában egyszerre van jelen a sorsszerűség és a személyes felelősség, az elszigetelődés és identitástudatának kibontakozása. Azokkal értünk egyet, akik szerint a szenvedéstörténetnek valóságos kockázata, feszültsége van. A hallgatóban megfogalmazódik a kérdés: és mi történik, ha Jézus megfut? Ha elrejtőzik? Ha nem vállalja, ami ráméretett? Imádsága félreérthetetlen: ő nem akarja „ezt a kelyhet", még ha küzd is elfogadásáért. Ahogy Dowd fogalmaz: „Az alázat imádsága nem az isteni segítségért való könyörgés helyébe lép, hanem társul hozzá."[13]

Jézus, akinek elárvulása Galileában kezdődött, és a golgotai kereszten fejeződött be, úgy indult a megsemmisülés felé, hogy hitte: az Atya szeretete erősebb, mint a halál (vö. Én 8,6), fényessége maradandóbb, mint a sötétség. Kivonult az életből – megjárva az *ex-hodosz*, a végső *ex-itus* minden poklát –, hogy együtt legyen az Atyával: megtapasztalva a *szün-hodoszt*, az Atyával való fogyhatatlan és gyarapíthatatlan egységet, a húsvéti fényességet és örömet.

Kertész Eszter

Találkozások

Isten teremtő ujjai
szövik a világ rojtjait.
Szőnyeg lesz, tarka, mennyei.
Szálak vagyunk itt,
kereszteződnek útjaink.
Vagy együtt futnak
úgy, ahogy
az Isten mintát álmodott.

[11] Gnilka, J., i.m., 800.

[12] Die Markuspassion, Johannes Verlag, Einsiedeln, 1979², 47.

[13] Dowd, S.E., Prayer, Power and the Problem of suffering: Mark 11:22-25 in the Context of marcan Theology (SBLDS 105), Atlanta, 1986, 157.

Kertész Botond

Két nemzet bölcsőjénél – szlovák evangélikusok a 19. században*

(Első rész)

Kossuth, Petőfi, Görgey, illetve Hurban, Hodža, Štur – mindannyian evangélikusok voltak, aktív szereplői az 1848-49-es forradalomnak és szabadságharcnak, és a nemzeti ébredés nagy személyiségeiként tekintenek rájuk. A különbség „csupán" annyi, hogy az első három a magyar nemzeti ébredés, az utóbbi három viszont a szlovák nemzeti ébredés jeles alakja volt, 1848-49-ben pedig az ellentétes oldalon álltak. Hogyan alakult ez ki, milyen szerepet játszott a folyamatban az evangélikus egyház, és milyen következményei voltak ennek a ténynek az egyház számára: az alábbi tanulmány ezekre a kérdésekre próbál választ adni. A kutatás még éppen csak elkezdődött, ezért következtetéseim nem biztos, hogy az újabb eredmények fényében is megállják majd a helyüket. Úgy vélem azonban, hogy már a kérdések megfogalmazása is előrébb vihet bennünket történelmünk egy máig lezáratlan fejezetének jobb megismeréséhez és értékeléséhez.

A szlovák evangélikusság kialakulása, helyzete, jellemzői

Az egyetemes történetírás használja a „hosszú 19. század" fogalmát, amely a Nagy Francia Forradalom kitörésétől (1789) az I. világháború kezdetéig (1914) tart. Egyháztörténetünkben is létezik egy „hosszú 19, század": A Türelmi Rendelettől (1781) első egyetemes zsinatunk lezárásáig (1894) tart. Témánk szempontjából azonban jobbnak látszik kiterjeszteni az időhatárt egészen Trianonig. (1920).

Máig vitatott a felső-magyarországi szlovákok evangélikusságának eredete. Az bizonyos, hogy a reformáció elsőként a német nyelvű városokban terjedt el a német egyetemekről hazatérő diákok révén. A német városokat körülvevő szlovák falvakba ebből a forrásból juthattak el a reformáció tanai. Mivel a német városok kitartottak a lutheri reformáció tanai mellett, a velük szoros kapcsolatban lévő felső-magyarországi falvak sem csatlakoztak a reformáció kálvini irányához.

A szlovák hagyomány szerint a reformáció lutheri irányának gyors elterjedését az is elősegítette, hogy a huszita hit egyenes továbbfejlődési voltak a lutheri tanok. Ez kisebb részben igazak lehettek. Tudjuk, hogy a 15. század második felében – tehát néhány évtizeddel a lutheri tanok megjelenése előtt – Felső Magyarország néhány vidéke még huszita befolyás alatt volt. (Az utolsó huszita erődítményeket Mátyás foglalta vissza 1467-ben.)[1] A huszitizmus ekkorra ugyan már inkább nevezhető rablóháborúnak, mint hitújításnak, de elképzelhető, hogy teológiai eszméi is hathattak a csehekhez nyelvileg nagyon közel álló szlovák lakosságra. A szlovák evangélikus öntudatnak mindenesetre részévé vált a huszita kontinuitás.

A török kiűzése után újabb szlovák nyelvű gyülekezetek keletkeztek a felszabadított területeken. Spontán bevándorlás útján keletkeztek gyülekezetek Nógrád

* Az OLBK Bp.-Kelenföldön, 2005. nov. 24-én tartott együttlétén elhangzott előadás szekesztett változata.

megyében, illetve Pest megye északi részein. A 18. században tudatos – királyi és földesúri - telepítés révén az Alföld délebbi területein is létrejöttek szlovák nyelvű evangélikus gyülekezetek. (Békéscsaba, Szarvas, Nyíregyháza, Kiskörös, hogy csak a legnagyobbakat említsük.) Az új falvak és városok megteremtésére a túlnépesedett[2], és kevéssé termékeny földek nyújtotta nehéz megélhetés kényszere mellett éppen a szabad protestáns vallásgyakorlat miatt vállalkoztak a 18. században a felső-magyarországi evangélikusok.

Az evangélikusság kisebbségi egyház volt Magyarországon. A protestantizmus kisebbséggé vált a katolicizmushoz képest a 18. századra, a protestánsokon belül pedig kisebbségben voltak az evangélikusok a reformátusokhoz képest. 1790-ben a lakosság 8,6%-a, 1910-ben pedig 7,1%-a volt evangélikus. Nemzetiségileg az evangélikus egyházat gyakran nevezték „tót egyháznak". Relatív többségben valóban a szlovákok voltak: 1880-ban 39,57%-a szlovák, 35,01%-a német és 23,43%-a volt magyar az evangélikus egyháznak. 1910-ben 34,58%-a szlovák, 31,44%-a német és 31,92%-a volt magyar. 1880 előtt az arány még kedvezőbb lehetett a szlovákok számára.[3] A „tót egyház" jelző ennek ellenére nem indokolt, inkább egyfajta „multikulturalitásról" beszélhetünk az evangélikus egyházban, amely nyelvi és területi alapon szerveződött.

A magyar művelődésben létezik keresztény és keresztyén, azaz katolikus és protestáns kultúra és történelemszemlélet.[4] A modern magyar nemzet 19. századi megteremtésében mindkét kulturális hagyomány részt vett. Ezzel együtt kijelenthetjük, hogy anyanyelvi egyházi életük, hagyományos rendi és felekezeti gyökerű Habsburg-ellenességük miatt a protestánsok számarányuknál magasabb részben vették ki részüket a magyar nemzet megteremtéséből. A szlovák kulturában hasonló a helyzet, de jelentős eltéréseket is találunk. A szlovák evangélikusság is kisebbségben volt, 1920-ban a szlovákok 12,8%-a volt evangélikus[5]. A magyaroknál a protestáns kisebbség nagyobbrészt református. Világi szlovák értelmiség és birtokos réteg hiányában a szlovák nemzet megalkotásában jóval nagyobb szerepet játszottak a lelkészek, mint a magyaroknál, ezek a lelkészek pedig evangélikusok voltak. A katolikus klérust latin nyelvűsége és talán a szorosabb egyházfegyelem is távol tartotta attól, hogy a gyakran politikai kérdéssé alakuló nemzeti ébredésben aktívabb szerepet játszanak. Ezért a szlovákoknál még szembeszökőbb az evangélikusok, mindenek előtt lelkészek és tanítók részvétele a nemzeti mozgalomban, mint a magyaroknál. Mindez persze messze nem ért el olyan mértéket, mint az ortodox nemzeti egyházak részvétele a szerb, vagy román nemzet megalakításában.

A nyelvi különbségen túlmutató, legjellegzetesebb eltérés a szlovák és nem szlovák evangélikusok között a teológiai különbség volt. Míg a magyar és német evangélikusok a liberális teológiához álltak közel, addig a szlovákok inkább a lutheri ortodoxia képviselői voltak. A különbség már a 19. századot megelőzően is érzékelhető volt, és napjainkban is megtapasztalhatjuk. Megnyugtató magyarázatot még nem találtam erre a jelenségre. A „néplélektani" okokban talán lehet annyi igazság, hogy általában a szláv népek vallásossága - legyenek görögkeletiek, vagy katolikusok – hagyománytisztelő, ortodox jellegű. Gondoljunk például a lengyel katolicizmus sajátosságaira. Az énekelt liturgia, az újra felvett alba, vagy a megigazulásról szóló evangélikus-katolikus közös nyilatkozat elvetése az ortodoxia mai látható jelei a szlovák evangélikusoknál. Korszakunkban a kérdés a lutherá-

nus hitvallások jelentőségéről folyó vitában merült fel legélesebben. Míg a szlovák teológusok nagy része a hitvallásokat és a Szentírást is az evangélikus egyház egyformán fontos ismérvének tekintette, addig a magyar teológusok a reformációkorabeli hitvallások „modernizálását" nem tekintette a lutheri hit elhagyásának. Főleg a reformkor idején szinte szétválaszthatatlanul összefonódott a teológiai és a nyelvi/nemzetiségi küzdelem szlovákok és magyarok között.

„Cselekedjetek jól vagy rosszul, csak tudja a világ, hogy a szlovákok léteznek." – mondta Jan Kollár korábbi pesti szlovák evangélikus lelkész 1849-ben azoknak a radikális fiataloknak, akik éppen akkor szabadultak a magyar kormány börtönéből.[6] A mondat rávilágít a szlovák nemzettudat máig is meglévő néhány jellegzetességére. Ha a 18. század végétől a 21. század elejéig lezajló történelmet számba vesszük, akkor a szlovákok története „sikertörténet". Egy nemzetként el nem ismert nyelvi kisebbségből önálló, hivatalosan Európa fejlettebb részéhez tartozó országgal bíró nemzetté váltak a szlovákok. Ehhez képest a szlovák nemzettudat súlyos komplexusokkal terhelt. Az önálló állam hiánya, a szlovákok történelmének egészen 1920-ig a Magyar Királyság kereteibe történt mély beágyazódása állandó kísértést jelent valódi történeti alapokat nélkülöző nemzeti mítoszok gyártásához. (Nagy Morva – értsd szlovák – Birodalom, Csák Máté „szlovák kiskirálysága", ezer éves elnyomás, stb.) A gyakran elégtelen nemzeti érdekérvényesítő képesség hiányában a szlovákok még Magyarországnál is kiszolgáltatottabb „kompország" voltak a csehek, oroszok és magyarok között. A „sikertörténet" legfontosabb fordulópontjait a szlovák nemzet nem saját erejéből, hanem első sorban külső körülményeknek köszönhetően érte el. Bármennyire is „pozitívnak" tűnnek kívülről ezek az események a szlovákok számmára – Trianon folytán Csehszlovákia létrehozása, Csehország Hitler által történt feldarabolása nyomán az önálló Szlovák állam létrejötte, a szovjet megszállás után Csehszlovákia újbóli létrehozása, 1968 után a szlovákok nagyobb függetlensége Csehszlovákiában, az önálló Szlovákia újbóli létrehozása, majd Meciar országlása után az EU-hoz való csatlakozása – mégiscsak ritkán kérték ki erről maguknak a szlovákoknak a véleményét. A szlovák nemzettudat ráadásul elsősorban a magyar nemzettudathoz viszonyítva, annak ellenében fogalmazódott meg, amely egymást gyakran kizárta. Bár nem kell a felelősséget magunkra venni a szlovák nemzet minden helytelen döntéséért, el kell gondolkodnunk azon, hogy a szlovák nemzettudat torz vonásaiért, a „mindegy mit teszünk, csak szlovákok legyünk" attitüdért mennyiben felelős a mindenkori magyar szellemi és politikai elit. Egyháztörténetünk szempontjából pedig azért kell tudatában lennünk a fentieknek, hogy nagyobb empátiával tudjuk szemlélni szlovák testvéreink történelmét.

A szlovák-kérdés megjelenése az evangélikus egyházban, 1781-1848

A Türelmi Rendelet, majd az ezt megerősítő 1791/26. tc. zárta le az ellenreformáció időszakát. A normális egyházi élet lehetővé vált, noha a protestáns egyházak messze nem élveztek egyenlőséget a többségi katolikusokkal. A fejlődés számokban mérve is viharos volt, a protestáns gyülekezetek száma egy évtized alatt 272-ről 758-ra emelkedett.[7] Az új lehetőségeket kihasználva a magyarországi evangélikusok zsinattartásra kértek és kaptak engedélyt II. Lipóttól. A reformátusokkal egy

időben tartott pesti zsinat két legfontosabb, egymással részben összefüggő vitája a lelkészi és világi elem részvétele az egyházkormányzatban, illetve a reformátusokkal kötendő szervezeti unió volt. Mindkettőről éles viták folytak, de nyelvi-nemzetiségi kérdések nem kerültek elő a zsinaton.[8]

A 18. században nyelvtől független „hungarus" tudatról beszélhetünk. Az értelmiség és a politikai vezető réteg egymással elsősorban latinul kommunikált, és mindenki a Magyar Királyság polgárának tekintette magát nyelvtől és vallástól függetlenül. A 18. század kiemelkedő tudós pozsonyi evangélikus lelkésze, Bél Mátyás latinul, németül, magyarul és szlovákul is publikált. Írásai nyelvét az elérni akart „célközönség" szabta meg. Európa tudósaival – nyolc akadémiának volt a tagja – latinul levelezett, a kormányzattal németül érintkezett, hívei számára pedig magyarul, szlovákul és németül is adott ki könyveket. Értelmetlen és értelmezhetetlen kérdés ezért, hogy Bél Mátyás magyarnak vagy szlováknak tekinthető-e. Valószínűleg nagy zavarban lett volna, ha neki magának felteszik ezt a kérdést. Magyar „országlakos" (regnicolonus), és a mindenkori magyar király, valamint a Szent Korona hű alattvalója volt.[9]

A magyar nemzeti ébredés II. József évtizedében indult az erőszakos németesítő törekvések ellenhatásaként. Nagyjából ezzel egy időben indult a szlovák nemzeti ébredés is. A Kossuth vezette liberális nemzeti ellenzék a nemzeti kérdés megoldását a magyarosításban látta. Ma már tudjuk, hogy ez súlyos tévedésük volt. Mentségükre szolgál, hogy más mintával nemigen szolgált az addigi európai történelem, még kevésbé az akkori korszellem. Az evangélikus egyházat az 1840-es évtizedig elkerülték a súlyos nemzeti küzdelmek.

A lappangó ellentéteket Zay Károly egyetemes felügyelővé választása robbantotta ki. Felügyelői székfoglalójában, 1840 szeptemberében egyértelműen a magyarosítás hívének vallotta magát. 1841-ben az egyetemes közgyűlés az új felügyelő intenciójának megfelelően az addig latinul írt jegyzőkönyvek magyar nyelven történő vezetését kívánta meg. Ezenkívül előírta, hogy öt éven belül csak magyarul tudó teológust lehessen lelkésszé szentelni. A fentebb ismertetett statisztikai adatok tükrében elmondhatjuk, hogy nem volt sem megalapozott, sem végrehajtható, sem bölcs a közgyűlés fenti döntése. Ezek után az sem volt meglepő, hogy Zay Károly másik javaslatát, amely az evangélikus és református egyház uniálására vonatkozott, sokan a magyarosítás újabb eszközének tekintették. Áldatlan nyelvharc bontakozott ki, amely ezután végigkísérte az evangélikus egyház történetét.[10]

Német, szlovák és magyar nyelvű röpiratok jelentek meg – a cenzúra elkerülése miatt általában német nyomdákban – amelyekben a magyarosítás és a szlovák nyelv védelmezői csaptak össze egymással. A valószínűleg Zay Károly által írt, 1841-ben Lipcsében megjelent irat felrója a szlovákoknak, hogy miért tiltakoznak úgy a magyarosítás ellen, amikor a németeknek semmi gondjuk nincs vele. A protestáns vallásszabadságot a szlovákok csak a magyarokkal összeolvadva védhetik meg. A nyelvüket védő szlovákokat az orosz hatalmi érdekek kiszolgálójának nevezte az írás.[11] „Mint ismert a gróf [Zay Károly] a magyarság egyik leglelkesebb védelmezője, mivel ebben látja a protestantizmus győzedelmes megőrzését, az alkotmányos szabadságot, az osztrák dinasztia jogait – röviden hazája nagyságát és boldogságát."[12] – fogalmazta meg egyházpolitikai és nemzeti „hitvallását" Zay Károly a röpirat végén.

Egy szintén név nélkül, ugyancsak 1841-ben írt röpirat erősen bírálta Zay Károlyt. Felpanaszolta, hogy a szlovák gyülekezetekben is magyarul tanítanak a tanítók, magyarul prédikálnak a lelkészek, és egyes újságok még a püspököt is megszólják, ha anyanyelvükön szolgál szlovák híveinek. A főiskolákon még létező szlovák önképzőköröket is támadják, pedig azok csak a nyelvtanulást segítik elő, és sem az egyház, sem az alkotmány céljával nem ellentétesek. Az anyanyelv használatának korlátozása csak a gyermekgyilkossághoz hasonlítható merénylet. Visszautasította a hazaárulás vádját, de hivatkozott arra is, hogy a Habsburg Birodalom 20 millió alattvalójából 13 millió szláv, és arra is, hogy a szlovákok előbb voltak a Kárpát Medence területén, mint a magyarok.[13]

A protestáns unió tervét 1841 folyamán elfogadták az illetékes evangélikus és református egyházkerületi közgyűlések. Sokan álltak az unió mellé, de a legtöbben nem a magyarosítás eszközének tekintették a két felekezet egyesítését. Székács József pesti magyar lelkész, későbbi püspök például az egyházkormányzat általa szükségesnek tekintett központosításának, az egységes érdekképviselet eszközének tekintette a szigorúan csak szervezeti formában megvalósuló uniót. Kossuth Lajos is többször kiállt az unió mellett, a számára oly fontos nemzeti érdekegyesítés részének tekintve azt. 1842 júniusában a nyolc protestáns egyházkerület képviselői közös tanácskozáson vitatták meg az unió ügyét. Határozatuk szerint a két felekezet szervezeti uniója szükséges, annak megvalósítása lehetséges. Az unió megvalósításának részletes tervét megalkotandó négy fős bizottságot választottak (2-2 református és evangélikus, illetve egyházi és világi taggal) amelynek nevében végül Fáy András dolgozott ki egy, a realitásokat messzemenőkig figyelembe vevő egyesítési tervezetet. A javaslat többször is hangsúlyozta, hogy az unió csak szervezeti lehet, azaz nem érinti egyik egyház hitvallásait, dogmatikáját, liturgiáját sem, és az egyes egyházak szabad nyelvhasználatát sem korlátozza. Az unió végül nem valósult meg, az arra hivatott egyházkerületi közgyűlések nem tárgyalták meg a kérdést, és az uniós vegyes bizottság sem tartott több ülést.[14]

Az unió kapcsán előtérbe kerültek a teológiai viták a szabadelvű magyarok és az uniót ellenző szlovákok között. Zay Károly 1845-ben könyvet adott ki, amelyben többek között teológiai nézeteit is kifejtette. A magyarosításról továbbra sem változtak nézetei, azt is nagy engedménynek tekintette, hogy ezt egy mintegy ötven éves folyamatként képzelte el. Felhívta rá a figyelmet, hogy Oroszországban 48 óra alatt tették ortodoxszá a görög katolikusokat. Könyvében a protestantizmust a fejlődés és a lelki szabadság legfőbb kifejezésének mutatta be. Új, lelki vallásosság alapjait fogalmazta meg, amelynek alapja Istennek nem a kinyilatkoztatásban, hanem a természetben és a lelkiismeretben felfedezett akaratának követése, az igazság, a szeretet, józanész parancsainak való engedelmesség. Ha ezek ellentétbe kerülnének az egyház tanításával, akkor ez utóbbiakat kell elvetni, hiszen igaz vallásosság létezik egyház nélkül is. Ez az új vallásosság azonban nem lehet önzés, hedonizmus vagy utilitarizmus, hanem csak szeretet, igazságosság és szabadság.[15] Ez az egyház és a Szentírás létjogosultságát megkérdőjelező, felvilágosult vallásosság meghirdetése az evangélikus egyház legfőbb világi méltósága részéről, méltán váltott ki ellenérzést.

Az unió ellen írt legrészletesebb munkát Josef Miloslav Hurban hlubokai evangélikus lelkész jelentette meg szlovák nyelven 1846-ban. Hurban szerint Zwingli

tanai alapján a református hit nem a Szentíráson alapul, ezt mutatja a keresztségről és úrvacsoráról vallott felfogása is. A református tanítások és a racionalizmus hatására az evangélikus egyház lelkészei és hívei közül is többen elveszítették a hitet, Gondviselés helyett Végzetről, Krisztus istensége helyett csak emberi példaadásáról beszélnek. A vallás külső szertartásai fontosak, akik ebben csak kidobandó, ósdi jelképeket látnak, az ateizmus szálláscsinálói. A teológiáról, dogmatikáról, hitvallásokról a világiaknak nem szabad ítéletet alkotniuk. A lelkészeknek az igaz hit sáfáraivá kell válniuk, és képezni kell magukat, hogy a racionalizmus egyházbomlasztó tévtanaival szembe tudjanak szállni. Nem elég csak a Szentírásban hinni; hitvallásaink útmutatása nélkül elveszett juhokként tévelygünk csupán.[16] Ha Hurban és Zay Károly fenti nézetei alapján szeretnénk megismerni a kor evangélikus teológiáját, súlyos tévedésbe esnénk. A Hurban által kritizált és Zay Károly által képviselt szélsőséges racionalizmus ugyan jelen volt az evangélikus egyházban, de nem tekinthető általánosnak.

Az uniótól függetlenül, az irodalmi vitákon kívül is erőteljes nemzeti mozgalom bontakozott ki az egyházon belül az 1840-es években. Az egyetemes közgyűlés határozatai ellen szlovák evangélikus lelkészek felségfolyamodványt készítettek, amelyet 1842. június 4-én adott át egy lelkészekből álló küldöttség Metternich kancellárnak. A küldöttség egyik vezetője volt Pavol Jozeffy tiszakerületi püspök is. Az 1842-es közgyűlés elítélte a felségfolyamodvány készítőit, mondván, hogy az evangélikus egyház autonómiáját ásták alá, amikor belső egyházi kérdésekben közvetlenül az uralkodóhoz fordultak. A felségfolyamodvány szerzőjét, Ludovit Štúr pozsonyi líceumi tanárt elbocsátották állásából. Tanítványai közül szintén többen elhagyták az intézményt, és 1844-ben Lőcsére vonultak át. Ebben az évben alakult meg a Tatrín egyesület is, amely elsősorban az evangélikus líceumokban működő szlovák diáktársaságokat fogta össze. A hírlapok és röpiratok állandó céltáblái volt ezeknek a társaságoknak sokszor a nyelvművelésen valóban túlmutató tevékenysége. A vitás ügyek az érintett egyházkerületi és egyetemes közgyűlések állandó témái voltak.[17] A magyarosítás ügye korántsem haladt olyan mértékben előre az egyházban ebben az időszakban, mint ahogyan attól a szlovák értelmiség tartott. Az 1842-ben elfogadott zay-ugróci tanterv például csak ajánlotta, de nem tette kötelezővé a magyar nyelv tanítását (nem a magyar nyelvű oktatást!) az elemi iskolákban.[18]

Ekkor történt meg a szlovák irodalmi nyelv kialakítása is, amely szintén Ludovit Štúrhoz kötődik. A középszlovák nyelvjárásra épülő irodalmi nyelvet 1846-ban kodifikálta Štúr, de széles körben csak az ötvenes években terjedt el. A szlovák nyelvi követelések teljesítésére vonatkozó igényeknél tehát nem volt egyértelmű, hogy melyik nyelvért is küzdenek valójában. Az új szlovák irodalmi nyelv alapjairól történő első egyeztetésen még két másik evangélikus lelkész vett részt: Jozef Miloslav Hurban hlubokai és Michal Miloslav Hodža liptószentmiklósi parókusok.[19] Mindhárman annak az új nemzedéknek a képviselői voltak, akik bár nagyon tisztelték a szláv kölcsönösséget megfogalmazó, és a cseh-szlovák közös nyelvet és kultúrát propagáló Jan Kollár pesti szlovák evangélikus lelkészt, éppen a csehektől való nagyobb függetlenség kérdésében szembe fordultak vele.

Hogy mennyire áthatotta az evangélikus kultúra és gondolkodás a szlovák nemzeti mozgalom evangélikus teológusait, jó példa a szlovák nemzeti himnusz,

a „Villámlik a Tátra fölött" szövege. A verset Janko Matúška, a Štúrral elbocsátása után Pozsonyból Eperjesre költöző huszonkét diák egyike szerezte. A költemény második versszakában, „ha Isten velünk, kicsoda ellenünk", a harmadik strófában pedig az „állunk szilárdan, mint a várfalak" – sorokat olvashatjuk. Mindkét idézetben ráismerhetünk az „Erős vár a mi Istenünk" kezdetű Luther-korálunk részletére, amely így a szlovák himnusz részévé vált.[20]

Szlovák evangélikusok 1848-49-ben

Mint ismeretes a hazánkban élő nem magyar nemzetiségek és a magyarok között 1848-49-ben éleződtek ki végsőkig az ellentétek, amely a forradalom és szabadságharc legnagyobb tragédiáját jelentették. A szlovák nemzeti mozgalom alakulása befolyásolta az evangélikus egyház forradalom és szabadságharc alatti történetét is.

Az 1848-ban megszületett polgári liberális állam kormányának legfőbb félelme az volt, hogy a megszerzett szabadságot az Oroszország által tüzelt pánszláv eszmék veszélyeztetik leginkább. A Batthyány-kormány 1848. április 12-én tartott első ülésének is témája volt a pánszláv fenyegetés, amely a selmecbányai polgármester jelentése szerint elsősorban az evangélikus szlovákokban testesül meg. Ezért a kormány első intézkedései között kormánybiztosokat nevezett ki az érintett vidékek megnyugtatására.[21] Ilyen közhangulatban az evangélikus egyház ellentmondásos helyzetbe került: mint protestáns egyház, az evangélikus Kossuth Lajos vezette nemzeti liberális elit természetes szövetségesének, mint „tót egyház" azonban a szabadság legádázabb ellenségeinek tartott orosz pánszlávizmus „ötödik hadoszlopának" számított.

A bizalmatlanság helyi szinten is okozott problémákat. Az Arad közeli Fazekasvarsánd gyülekezetébe Brozmann Dániel esperes a gyülekezet szlovák kisebbségének kérésére lévita tanítónak nevezte ki Pavol Galli békéscsabai segédlelkészt. Mivel a lévita tanító jogkörét, fizetését nem tisztázták kellőképpen sem a gyülekezettel, sem az egyházmegyével, a lévita tanító kihelyezése feszültségeket okozott. A helyzetet bonyolította, hogy Galli minden egyeztetés és engedély nélkül önálló szlovák gyülekezet szervezésébe kezdett. Az Arad megyei alispán – tekintettel a nemzetiségileg egyre feszültebb viszonyokra – további „izgatástól" tartva, Gallit lecsukatta. Bár Gallira a nemzetiségi izgatást nem lehetett rábizonyítani, a vármegye vonakodott szabadon bocsátani. Az egyházmegye 1849 áprilisában a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) segítségét kérte, hogy a vármegye bocsássa szabadon Gallit, és egyházmegyei vizsgálatot is folytathasson az ügyben.

Az egyházmegye lefolytatta a vizsgálatot, de sajnos nem sikerült békességet teremtenie a varsándi magyarok és szlovákok között. A vármegye főispánja is támogatta a vizsgálatot és kíméletet kért az egyházmegyétől a varsándi szlovákok iránt, hiszen nem inogtak meg a magyar kormányhoz való hűségükben. A vármegye 1848-as és 1849-es álláspontja tehát sokat változott. A szlovákoktól való félelemre való eltúlzott reakció azonban 1848-ban végzetesen elmérgesített egy helyi, gyülekezeti konfliktust.[22]

Volt olyan eset is, amikor gyülekezeti személyi konfliktust maguk az érdekeltek mélyítettek el, és terelték „pánszláv" irányba az állam hathatós közreműködése-

vel. Aszódon a lelkészválasztás ügyében alakult ki vita a gyülekezetben. Daniel Mikulaš, akit apja halála után választott meg a gyülekezet lelkészévé, panasszal élt 1848 júniusában a VKM felé, hogy őt pánszláv érzelmű gyülekezeti tagok, a szintén pánszláv egyházmegyei tisztviselők, elsősorban Melczer János segítségével hivatalából törvénytelenül el akarják mozdítani. A VKM azonnal átírt Szeberényi János püspöknek, hogy vizsgálja ki az ügyet, s amennyiben a pánszláv izgatás vádja beigazolódni látszik, a leghatározottabban járjon el. Szeberényi János utasította az egyházmegyét, hogy az esetet vizsgálja ki. A bizottság jelentése szerint szó sincsen pánszláv izgatásról, a gyülekezet egy része azért tiltakozik Daniel Mikulaš tevékenysége ellen, mert megválasztása nem volt szabályos. Érkezett azonban egy másik jelentés is a minisztériumhoz, amelyet egy korábban eljáró egyházkerületi küldöttség két világi tagja terjesztett fel, eszerint az egyházmegye illetéktelen beavatkozása bontotta meg a gyülekezet békéjét. A VKM ismét a püspökhöz fordult, kérve, hogy a szükséges intézkedésekkel ne várjon az egyházkerületi közgyűlésig, az egyházmegyét pedig utasítsa rendre.

A VKM intézkedése ellen most az egyházmegye tiltakozott. Szerintük Podmaniczky Lajos gyülekezeti felügyelő nyomására választották meg törvénytelen módon Daniel Mikulašt lelkésszé, és ez a zavar legfőbb oka. Egyben tiltakoztak, hogy a minisztérium „róluk nélkülük" hozott határozatot. Időközben egy röpirat is megjelent, amely Melczer János rákospalotai lelkészt az aszódi üggyel kapcsolatban pánszlávizmussal vádolta meg, Hodža, Hurban és Štúr cinkosának nevezte. Melczer szintén röpiratban utasította vissza a vádakat. Ebben leírta, hogy szlovák létére idős korában megtanult magyarul, március óta pedig igyekszik népszerűsíteni a polgári kormány intézkedéseit gyülekezetében. A pesti egyházmegyét a leghűségesebb egyházmegyének nevezte, ahol alespereskénti megkövetelte, hogy a szlovák gyülekezetbe kerülő lelkészek is jól beszéljék a magyar nyelvet.[23] Melczer Jánost valóban nem lehet azzal vádolni, hogy a magyar kormány ellen lázított volna. Legnagyobb fia Schwechatnál esett el, a szabadságharc idején parókiáján ápolták az isaszegi csata sebesült honvédjeit. Szószékéről kihirdette a Függetlenségi Nyilatkozatot, és amikor Buda ostroma idején Pesten tartózkodó gyermekének két lábár amputálni kellett Hentzi bombájának találata miatt, igen elkeseredett hangú cikket írt a császáriak ellen a radikális Márczius Tizenötödikébe. A szabadságharc után mindezekért várfogságot is szenvedett.[24]

Az aszódi lelkészválasztási ügyet végül az egyházkerület közgyűlése zárta le, amely a Daniel Mikulaš és Podmaniczky Lajos felügyelő elleni vádakat az egyházi törvényszék elé utalta, a gyülekezetben pedig új lelkészválasztás megtartását írta elő. Látható, hogy a mindkét fél részéről hangoztatott pánszláv vádak csak ürügyül szolgáltak, amellyel sikerrel lehetett a VKM-et is mozgósítani az ügy érdekében.

Mint ismeretes, először a horvátok fordultak fegyveresen szembe a magyar forradalommal. Nem utolsósorban Bécs titkos és nyílt támogatásával fegyveres ellenállás bontakozott ki a szerbek és a románok között is. A szlovákok között is voltak, akik fegyveresen keltek fel a megszülető polgári állam ellen.

A szlovák vezetők először üdvözölték március 15. vívmányait, és támogatták a Batthyány-kormány munkáját. A hatalomra kerülő liberális nemesség úgy vélte, hogy a nemzetiségek számára elég az, ha a mindenki számára kivívott, egységes közös szabadságjogokból részesednek, ezért nem rendezte külön törvényben

a nemzetiségek helyzetét. 1848. március 28-án egy Liptó megyében, Milan Hodža által szervezett nemzetgyűlésen ezért nyelvi kéréseket fogalmaztak meg az uralkodó és a magyar országgyűlés felé. Kérték, hogy a megyei közigazgatás és az elemi oktatás nyelve szlovák lehessen. (Ez utóbbi az egyház kompetenciája volt, és szlovákul folyt.) Május 10-én, Liptószentmiklóson gyűlt össze harminc evangélikus értelmiségi, hogy megfogalmazza a szlovák nemzet politikai programját. A kérvény nagyfokú autonómiát és a szlovák nemzet politikai elismerését kérte a kormánytól, de autonóm szlovák terület kérésétől még tartózkodott. A magyar kormány számára ez is sok volt: a gyűlés résztvevői ellen elfogatóparancsot adott ki, akik elhagyták az országot, és részt vettek az 1848. június 2-án kezdődött szláv kongresszuson Prágában. A szláv érdekegyesítés szempontjából kudarcot vallott kongresszusnak a Habsburg-ellenes prágai felkelés kitörése, majd leverése vetett véget.

A kongresszus után a Magyarország ellen támadó Jellačić zágrábi táborába, majd Bécsbe menekültek a szlovák nemzeti mozgalom vezetői, Hurban, Hodža és Štúr. Itt az udvar támogatásával megalakították a Szlovák Nemzeti Tanácsot és 300 fős légiót toboroztak a szlovák lakosság fellázítására. A háromszázból kétszázötvenen csehek voltak. A szeptember végén az országba betörő légió nagy riadalmat keltett, de a várt tömeges felkelés elmaradt, és a nemzetőrség és a sorkatonaság egyesült erői elől szeptember 29-én kimenekültek az országból. A kudarc után Bécs a nemzeti tanács csapatainak látszatönállóságát is megszüntette, és december végén Simunich és Götz osztrák tábornokok csapataihoz csatlakozva törtek be 1848 decemberében újra az országba. A tömeges felkelés ismét elmaradt. A honvédség oldalán jóval több szlovák harcolt, mint a császáriakat támogató szlovák légióban.[25]

A szlovák felkelés nagy nyugtalanságot keltett az egyházban. Mivel a mozgalom vezetői valamennyien evangélikusok voltak, ezért a kormány leginkább az evangélikus gyülekezetek csatlakozásától tartott. Hurbanék is úgy gondolták, hogy elsősorban a lelkészek fognak segítségükre lenni gyülekezeteik fellázításában. Reménykedtek abban is, hogy a Stromszky Sámuel és Szeberényi János duáninneni, illetve bányai püspököket is megnyerhetik céljaiknak. Mindkettőjük egyházkerületének nagy többsége szlovák volt, és ők maguk is szlovák anyanyelvűek. Szeberényi korábban el is ítélte a magyarosító törekvéseket. A szlovák vezetőknek csalódniuk kellett.

A szlovák légió támadása Stromszky Sámuel dunáninneni egyházkerületét érintette közvetlenül. Stromszky a belügyminisztérium kérésére a felkelés által érintett turóci, trencséni és árvai egyházmegyébe utazott 1848 szeptemberében, hogy személyes tekintélyével tartsa vissza gyülekezeteit a Hurbanhoz való csatlakozástól. Bár több helyen tapasztalt nyugtalanságot, a magyar kormány iránt a gyülekezetek többsége hűséges maradt. Levele végén így fogalmazott: „Hogy Hurbannak bűnös tervei hajótörést szenvedtek, leginkább ama vidékek lelkészeinek és gyülekezeteinek köszönhetni, kik erélyesen terveinek hiúsításán működtek."[26]

A kormány szerepét betöltő Országos Honvédelmi Bizottmány utasítására 1848 októberében új lelkész választását rendelte el Sttromszky a Liptószentmiklóst már 1848 júniusában elhagyó Hodža helyére, aki ellen elfogatóparancs volt érvényben. Stromszky az állam elleni izgatás, fegyveres lázadás és az egyházi törvények megszegése miatt Hodžát hivatalából elmozdította. Az „urak", azaz a világi elöljárók

támogatta Geduly Lajos helyett végül Georg Matuška volt árvaisztebeni lelkészt választották meg Hodža utódjának.[27]

Szeberényi János bányakerületi püspök 1848-49-ben már közel járt 70. életéve betöltéséhez. Magyarul sohasem tanult meg, de a magyar kormány iránt végig hűséges maradt. Selmecbányai gyülekezetében 1848. március 26-án hálaadó istentiszteletet tartott az alkotmányosság kivívásáért. A magyar kormány melletti kitartás érdekében 1848 őszén két alkalommal is szlovák nyelvű körlevélben fordult gyülekezeteihez. A lelkészeket arra bíztatta, hogy felvilágosítással és buzdítással őrizzék meg gyülekezeteik hűségét. Megkapóan nyilatkozott saját hazaszeretetéről az Országos Honvédelmi Bizottmánynak küldött levelében: „Ami pedig engem illet, oly hű s forró szeretettel viseltetem hazánk, szabadságunk s legfőbb helyen szentesített törvényes függetlenségünk iránt, hogy életemnek azon hátralévő kevés idejét is, mely a 70 éves aggnak reménylhető, annak javára feláldozni kész vagyok."[28]

A szabadságharc alatt Selmecbányát először a császáriak vették ellenőrzésük alá, majd ismét a magyar kormány fennhatósága alá került. Szeberényi felvette a kapcsolatot az akkor már Debrecenben székelő kormánnyal és Horváth Mihály kultuszminiszterrel. Gyülekezetében a Függetlenségi Nyilatkozatot is kihirdette. A szabadságharc után vizsgálati fogságba került és a hadbíróság elítélte. Magas rangú közbenjáróknak – elsősorban Mária Dorottya özvegy nádornének – és magas korának köszönhetően 10 éves várfogságát kegyelemből elengedték, de püspöki tisztéből elmozdították.[29]

A tiszai egyházkerület püspöke, Pákh Mihály a „forradalom püspöke" volt. 1848. március 15-e után választották meg, az elhunyt Jozeffy Pál helyére. Pákh Albert, Petőfi jó barátjának édesapja püspökeink közül teológiailag a legliberálisabb volt. Megválasztása után írott püspöki körlevelében, 1848 szeptemberében elmondott püspöki székfoglalójában, és 1848 októberében kelt pásztorlevelében egyaránt a törvényes kormány iránti hűségre intette gyülekezeteit. Bár székhelye Iglón volt, Csáky László kormánybiztos kérésére a betegsége miatt magát kimentő Topertzer János helyett Lőcsén ő hirdette ki lelkesítő prédikáció kíséretében a Függetlenségi Nyilatkozatot. A szabadságharc bukása után elmenekült gyülekezetéből, és félév bujdosás után tért csak vissza. Püspöki tisztétől őt is megfosztották, de hadbíróság elé csak 1852-ben állították. Két évet töltött várfogságban, és kiszabadulása után évekig nem tölthetett be lelkészi állást.[30]

A püspökök és lelkészek állásfoglalása igen fontos volt a szlovák felkelés tömegtámogatottsága szempontjából. Mindkét oldal a lelkészeket okolta a szlovák mozgalom támogatásáért vagy akadályozásáért. Szentiványi Ödön, Liptó megy kormánybiztosa így írt Kossuthnak 1848. október 10-én: „A panszlavizmus s benne a reactionalis hajlam megyémben, sőt környékünkön, fájdalommal kell mondanom, evangélikus papjaink tömegében lappang...Népünk hangulata jó, csak papjaink ne volnának hozzájuk közel!" A szabadságharc leverése után, 1849. augusztus végén Hurban és Štúr a Felső Magyarországon tapasztaltakról számoltak be Haynaunak. Állításuk szerint az evangélikus gyülekezetek alapvetően császárhűek, csak rebellis lelkészeik fordították szembe őket Béccsel, és akadályozták meg, hogy a szlovák ügy mellé álljanak. A szabadságharc eseményei azt igazolták, hogy Szentiványi borúlátása nem igazolódott, inkább Hurbanék „vádja" tűnik helytállónak.

A Pestről 1848 decemberében Bécsbe távozó Jan Kollár, és a Besztercebányáról szintén Bécsbe utazó Karol Kuzmány a szabadságharc leverése utáni időszak egyházpolitikájához nyújtottak be tervezeteket az udvarnak. Bár 1848 tavaszán még mindketten a magyar kormány mellett álltak, 1849-re a szlovák nemzeti érdekek egyházon belüli képviselőiként a bécsi kormánytól várták az evangélikus egyházban tomboló „magyar nemzeti fanatizmus" megfékezését.

Jan Kollár 1849 elején benyújtott tervezete az olmützi alkotmány szellemében egy összbirodalmi evangélikus egyház megteremtését tűzte ki céljául. Bár az autonómiát elvben nem tagadta meg, tervezetében gyakorlatilag olyan széles körű kormányzati beleszólást és anyagi ellenőrzést tett lehetővé az államnak, amely az egyház autonómiáját teljesen megszüntette volna. Az egyház irányításában jelentősen csökkenteni akarta a választott világi tisztségviselők szerepét, az egyetemes felügyelői tisztséget pedig megszüntetni javasolta. A négy egyházkerület teljes átszervezését tervezte nyelvi alapon, két szlovák és egy-egy magyar, illetve német egyházkerület létrehozásával, amelyek egymástól nagyfokú függetlenségben működnének. A Bécsben működő egyházi hatóság legfőbb feladata a „terrorisztikus nyelvi elnyomás" megakadályozása kell, hogy legyen.[31]

Karol Kuzmány 1849 folyamán két tervezetet is készített a protestáns egyházkormányzat átalakítására. Elvi alapállása a lutheri „két kard" elmélete, amely szerinte azt jelenti, hogy az államnak nemcsak megengedett, hanem egyenesen kötelező belefolynia az egyház igazgatásába. A protestáns egyházak bajainak legfőbb okát Kuzmány a világi elem részvételében látta, amely teológiailag, nyelvileg, politikailag is tévútra vezette az egyházat, és szembefordította az államhatalommal. Ezért protestáns, későbbi memorandumában már tisztán evangélikus, az uralkodó által kinevezett egyháztanács felállítását javasolta. Az egyházkerületek átalakítását ő is nyelvi alapokon képzelte el a jelenlegi püspökök eltávolítása után.[32] Mint látni fogjuk, a két befolyásos evangélikus lelkész javaslataiból sokat megvalósított az abszolutizmus kormányzata a szabadságharc leverése után.

Folytatjuk.

Jegyzetek

1 BENDA KÁLMÁN (főszerk.). Magyarország történeti kronológiája I. Bp. 1981. 286

2 Történelmi Világatlasz, Kartográfiai Vállalat, Bp. én. 123/I.

3 BALOGH MARGIT – GERGELY JENŐ: Egyházak az újkori Magyarországon 1790-1992, Adattár. Bp. 1996. 149-163

4 KÓSA LÁSZLÓ: Keresztények és keresztyének. In: Kósa László: Egyház, társadalom, hagyomány. Bp. 1993. 5-10

5 Czenthe Miklós: Evangélikusok a számok tükrében. In: Credo, 2002/3-4. 25

6 ÁBRAHÁM BARNA: A szlovák nemzetté válás néhány kérdése. In: Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában. Piliscsaba, 2003. 138

7 ZSILINSZKY MIHÁLY: A magyarhoni protestáns egyház története. Budapest, 1907. 676–743 (A továbbiakban: ZSILINSZKY)

8 SZEBERÉNYI ANDOR: Az 1791-ik évi pesti ágostai hitvallású evangélikus zsinat története. Pest, 1861.

9 DEÁK ANDRÁS: Bél Mátyás élete és munkássága. Bp. 1984.

10 ZSILINSZKY, 746

11 Protestantismus, Magyarismus, Slawismus...von aller Menschen Freunde. Leipzig, 1841. 1-27

[12] Uo. 42
[13] Schreiben des Grafen Carl Zay, Generalinspektors der Evangelischen Kirchen und Schulen Ausburgischer Confession in Ungarn an die Professoren zu Leutscheau. Lepzig, 1841.
[14] KERTÉSZ BOTOND: Protestáns uniókísérlet Magyarországon az 1840-es években. In: Protestáns Szemle, 1997. (továbbiakban: KERTÉSZ 1997) 245-281
[15] Dies Buch ghört dem Vaterland, Leipzig, 1845. 63, 109, 177-178, 370-372
[16] Einiege gedänken aus der slav. Schrift: Unia..von Jos. M. Hurban. Evangélikus Országos Levéltár (EOL) Archivum Generalis Ecclesiae (AGE)
[17] DUŠAN KOVÁČ: Szlovákia története. Pozsony, 2001. (Továbbiakban: KOVÁČ) 107-109
[18] SZELÉNYI ÖDÖN: A magyar evangélikus nevelés története a reformációtól napjainkig, Pozsony, 1917. 117
[19] KOVÁČ, 105-107
[20] Kiss Gy. Csaba: A szlovák nemzet irodalmi jelképeiről. In: Kiss Gy. Csaba: A haza mint kert. Bp. 2005. 192
[21] F. KISS ERZSÉBET (szerk.): Az 1848-1849-ik évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek. Bp. 1988. 17-21
[22] KERTÉSZ BOTOND: Evangélium és szabadság. Az evangélikus egyház Magyarországon 1848-49-ben. Bp. 2002. (továbbiakban: KERTÉSZ, 2002) 101-103
[23] uo. 97-100
[24] Sz. Kiss Károly, Kálmán Farkas, Bierbrunner Gusztáv (szerk.): Új magyar Athenas. Bp. 1882. 280-281
[25] KERTÉSZ 2002, 83-87
[26] uo. 115-116
[27] uo. 94-96
[28] uo. 121-122
[29] uo. 167-168
[30] uo. 117-119
[31] KARL SCHWARZ: Eine „protestantische Gesamtkirche Österreichs ist rathsam": Jan Kollár, als kirchenpolitischer Vordenker (1849). In: Evanjelici a evanjelická teológia na Slovensku. Bratislava, 1999. 133-151
[32] KARL SCHWARZ: Karol Kuzmánys Memoranden zur kirchlichen Vervassongsgeschichte (1850) und zur aktuellen Lage der lutherischen Kirche (1849). Edition und Analyse. In: Acta Collegii Presoviensis VII. Miscellanae A. Presov, 2000. 89-116, 97-112

Szerkesztői üzenetek

1. Mostani számunkhoz befizetési csekklapot mellékelünk. Szeretettel kérjük előfizetőinket, hogy **előfizetésüket** — akinek hátraléka van, a hátralékát is — **OTP fiókban adják fel**, ahol erre lehetőség van. Ebben az esetben az összeg azonnal az OLBK számlájára kerül. A postai befizetés átfutási ideje 10-12 nap, s a posta utólag még jelentős költséget is felszámol.

Az előfizetési díjat nem emeltük, de arra kérjük Olvasóinkat, hogy aki teheti, a postaköltséggel, illetőleg annak egy részével emelje meg a befizetett összeget. Hálásan köszönünk minden adományt.

2. **Ifj. Zászkaliczky Pál *Isten követségében* című** — folyóiratunk mostani számában ismertetett — **könyvé**nek első kiadása elfogyott. A könyv utánnyomását a fóti gyülekezettel együtt az Ordass Lajos Baráti Kör rendelte meg. A kötet már kapható és megrendelhető a Budapest Deák téri Huszár Gál könyvesboltban, ill. nagyobb tételben az OLBK-nál.

3. Szeretettel értesítjük a Baráti Kör tagjait és folyóiratunk minden olvasóját, hogy **legközelebbi összejövetelünk**et a kelenföldi gyülekezeti teremben **március 30-án, csütörtökön du. 5 órakor** tartjuk. Ezen Kiss Réka történész-kutató *Az Állami Egyházügyi Hivatal 1956 októbere előtt és után* című előadását hallgatjuk meg. Áhítatot tart Kovács László lelkész. Mindenkit szeretettel várunk.

Herényi István

Gondolatok „a történeti Jézus" kérdéséhez*

Bevezetésként először magával a fogalommal kell megismerkednünk. Röviden: a Názáreti Jézus története, ahogyan azt a történészek látják. Ellentétben a hit Krisztusával, üdvösségünk zálogával. Ez utóbbi transzcendens alapokból indult és teológiai téma, bár nem hagyja figyelmen kívül a történéseket sem. Ez a történet azonban üdvtörténet. Az ember bűnből való szabadulásának története a megfeszített és feltámadott Úron keresztül.

A történeti látás racionalista. Transzcendens kérdésekkel nem foglalkozik, s ami rációval nem magyarázható, azt egyszerűen tagadja, hogy megtörtént volna.

Mindkét látásmód forrásokon alapszik. Míg azonban a teológiai források a biblián alapulnak, és csak kevéssé veszik figyelembe a biblián kívüli forrásokat, a történeti látás minden forrást igénybe vesz.

A **források** között megkülönböztetjük a bibliai és a nem bibliai forrásokat. Az előbbihez tartoznak a kanonizált bibliai források és a nem kanonizált források. Hiszen a négy evangéliumon kívül még több más evangélium is rendelkezésünkre áll. Csak példaként említem Tamás evangéliumát meg a Zsidók evangéliumát. Keresztyén források az egyházatyák feljegyzései.

A biblián kívüli források a legkülönbözőbbek. Hogy csak a legismertebbeket említsem: a judaista források, a latin források (Plinius, Tacitus, Suetonius) és Josephus Flavius. A latin források és Josephus történeti források, a többi nem az. Nem arra készültek, mint pl. az annalesek, a krónikák stb. E teológiai színezetű források is tartalmaznak azonban történeti adatokat.

Még egy megkülönböztetést kell tennünk, nevezetesen kor szerint. Elsőrendű források azok, amelyek Jézus működéséről az első században keletkeztek. Minden egyéb forrás vagy Jézus előtt, vagy Jézus után került elő. Mindenesetre a korban Jézushoz közelebb eső forrásoknak nagyobb hitelt kell adnunk, mint akár az előtte, akár az utána következő forrásoknak.[1]

És most kíséreljük meg Jézus életének főbb állomásain keresztül követni a történettudomány által értékelt tényeket és történeti hipotéziseket.

Jézus származása kérdésében máris sok az egymásnak feszülő ellentmondás. A történettudomány tudja azt, hogy Jézus neve Josua (magyarul: szabadító).Ismeri atyját, Józsefet és anyját, Máriát. Ismeri testvéreit név szerint: Jakab, József, Júdás, Simon. De ismeri, bár nem név szerint, nővéreit is. Vitás azonban a történelem előtt Jézus születési helye és ideje. Az evangéliumok Betlehembe teszik a születés helyét. A történészek, főleg a zsidó történészek Názáretet tüntetik fel születési hely

* *A témához vö. Joachim Jeremias: Der gegenwärtige Stand der Debatte um das Problem des historischen Jesus in: Der historische Jesus und der kerygmatische Christus - Beiträge zum Christusverständnis in Forschung und Verkündigung (Hrsg. Helmut Ristow und Karl Matthiae) - Evangelische Verlagsanstalt Berlin 1961. 2. kiad. - 12-25. l. Valamint: Helmut Koester: A történeti Jézus és a „Kürlosz Khrisztosz" kultusza in: Keresztyén Igazság Új folyam 34. és 35. szám, (1997. nyár és ősz) - (A szerkesztő)*

[1] Klausner, Joseph: Jézus - Budapest 1993. (A továbbiakban: Klausner) 9-36. l. - Porter, J. R.: Az elveszett biblia - Budapest 2003. (A továbbiakban: Porter) 134-135. l.

gyanánt. A születés ideje is a történettudomány szerint vagy Krisztus előtt 7-ben, vagy 4-ben keresendő. Ezek történeti hipotézisek.

Jézus testvéreinek a kérdése az egyházon belül is vitatott. Míg a protestáns teológia nem vonja kétségbe, hogy Jézusnak fivérei és nővérei voltak, a katolikus teológia ezt nem ismeri el. A felsorolt fivéreket és nővéreket unokatestvéreknek tünteti fel. Hogy ezt miért teszi? Nyilvánvaló, hogy Szűz Máriának a szüzességét kívánja ezzel megóvni.

Nagyon figyelemre méltó a Jézus szűztől való születése körüli vita. A történészek ezt nem ismerik el, mert transzcendens dolgokkal nem foglalkoznak, de az apokrif iratok is több változatot adnak meg. Az egyik változat szerint Panthe nevű legionárius lett volna Jézus természetes atyja, de a korabeli judaista teológia is bastardnak tartja Jézust, ha természetes apja személyével nem is foglalkozik.

Hasonlóan izgalmas Jézus származásának a kérdése. Nevezetesen, hogy Jézus zsidó volt-e vagy sem. Az evangélium szerint Mária fia volt. A római jog tanítása szerint *mater certa, se pater incertus est.* Egyes történészek azonban azt is vitássá teszik, hogy Mária zsidó lett volna. Álláspontjuk szerint Galilea lakossága csak részben volt zsidó, a nagyobbik fele az őslakosokhoz tartozott, akik egyes feltevések szerint éppen szittyák voltak.[2]

A származással kapcsolatban a foglalkozás kérdése is igen érdekes. Az evangélium, de a korabeli judaista adatok is ácsnak tüntetik fel Józsefet és Jézust. Itt fel kell figyelnünk a legutóbbi, Vermes Géza által felhozott talmudi magyarázatra, amely az ácsmesterséget a tudós, tanult személy alternatívájaként tünteti fel. A tényleges ácsmesterség és implicite benne lévő tudós tartalom nem zárja ki egymást. S ahogyan Pál apostol sátorszövéssel foglalkozott, és ugyanakkor a kor egyik legnagyobb teológusa volt, ez Jézus esetében sem zárható ki. S ha ez a feltevés igaz, akkor nem csodálkozhatunk sem azon, hogy 12 éves korában Jézus már az írástudókkal vitatkozik, sem azon, hogy 30 éves korában teljesen kifejlett tudós teológus mutatkozik benne.

De lássuk tovább a történeti kérdéseket.

Gyermekkoráról vannak ugyan más források is, mint az evangéliumok, de ezek annyira magukon viselik a hamisítás jegyeit, hogy ezeket mind a teológusok, mind a történészek elvetik. A 12 éves Jézus története azonban a történelem előtt is valónak mutatkozik. S visszatérve a tanulmányi kérdésre, nem tűnik kivételesnek az a tudás, amivel a gyermek Jézus az írástudókat és a hallgatóságot elkápráztatta.[3]

A gyermekkorral kapcsolatban két kérdést kell még elmondanunk. Az egyik a körülmetélés, a másik a keresztelés kérdése. Az minden történész előtt bizonyosnak látszik, hogy a zsidó környezetben született Jézust a nyolcadik napon körülmetélték. Sokkal vitatottabb a keresztelés kérdése. Egyes apokrifusok szerint Jézus nem akart megkeresztelkedni, és csak a rokonság nyomásának engedve ment el Keresztelő Jánoshoz, hogy megkeresztelkedjék. Indoklás az lett volna, hogy ő bűntelen, így a megtérés keresztségét felesleges felvennie.

---

[2] Klausner 9-36. l., - Porter 112, 130-131, 134, 143, 146, 200, 200. l. - Badiny Jós Ferenc: Jézus király - Budapest 1998. 100-102. l.

[3] Vermes Géza: A zsidó Jézus - Budapest 1995. (A továbbiakban: Vermes) 29-30. l.

Jézus működése 30 éves kora körül kezdődött. Itt Poncius Pilátus és az Augustus-féle népszámlálásból következtetnek **működésének idejére**. Működési helyét azonban ma is csak az evangéliumok tartalmazzák. Ez utóbbit a történészek is elfogadják. Judea, Galilea. Ezek a működés fő helyei.[4]

Ami már most Jézus működési irányát tekinti, általános a nézet, hogy a Názáreti Jézus karizmatikus ördögűző, gyógyító-csodatévő és tanító. A történészek nem konkretizálják az egyes eseteket, amelyek az evangéliumokban olvashatók, de bizonyítják Jézus kivételes és már ismertetett képességeit. Elismerik, hogy Jézus alaptanítása a szereteten nyugszik. Szeresd Istenedet, szeresd felebarátodat. Ez csak megismétli az Ótestamentum tanítását. De amikor azt mondja, hogy nincs nagyobb szeretet annál, mintha valaki életét adja barátaiért, akkor ez az ótestamentumi szeretet-parancson túlmutat. Amikor pedig az ellenség szeretetét is kinyilvánítja, egyedülálló, és egyesek szerint megvalósíthatatlan posztulátumot tűzött az emberiség elé. A történészek fontos állomásnak tekintik a tékozló fiú és az irgalmas szamaritánus történetét. A bűnbánat és a megbocsátás, a felebaráti szeretet Jézus tanításának lényegéhez tartozik.[5]

Nem feledkeznek el a történészek Jézus barátairól és ellenségeiről sem. A tanítványok, az őt körülvevő női szolgálat, a nép vonzódása mind-mind a barátok táborát szaporítja. De nem feledkeznek meg az ellenségekről sem: Rómáról, a farizeusokról, a szadduceusokról, a szamaritánusokról, az esszénusokról stb. Általános történészi vélemény az, hogy Jézusnak szükségszerűen buknia kellett, mert ellenségei mindent elkövettek elvesztésére. Jézus azonban tudta azt, hogy ő ebben a harcban el fog bukni. Halálának jóslatait azonban a történészek nem fogadják el, és a késői keresztyén hagyományból eredeztetik. A jóslat már az események után született meg. A megtörtént eseményt visszavitték, és Jézus szájába adták mint jóslatot.

Az ellene indult per kérdésében eltérőek az álláspontok. Azt talán egyöntetűen vallják, hogy a római jog szabályai szerint folytatták le a büntető pert. Az ítélet is a római jognak volt megfelelő, valamint a kivégzés módja is. Nem zárják ki a zsidó főembereknek a perben való részvételét, de itt ellentétesek az álláspontok.[6]

Teljes viszont az egyetértés a történészek körében Jézus kereszthalálát illetően. Ezt a tényt ugyanis nemcsak a bibliai források, hanem a biblián kívüli források is megerősítik. Persze az evangéliumok ama értesítését, hogy Jézus többször is megszólalt a kereszten, elfogadhatatlannak tartják, mert a kereszthalál olyan óriási energiákat emészt fel, hogy a kivégzett már megszólalni sem tud.

Nem vonják kétségbe Jézus eltemettetését sem, valamint az üres sírt sem. Itt azonban a történettudomány meg is áll. A feltámadást mint transzcendens eseményt, nem fogadják el. De nem fogadják el azt sem, hogy a holttestet a tanítványok lopták volna el. Felmerült annak a lehetősége is, hogy az evangéliumokban írt földrengés, tehát természeti katasztrófa okozta volna Jézus eltűnését. Van olyan történeti hipotézis is, hogy Jézus csak tetszhalott volt, később magához tért, és Indiába menekült. Ott is halt meg.[7]

---

[4] Klausner 199. l.

[5] Klausner 204. l. - Vermes 31-37. l.

[6] Vermes 46-51. l. - Porter 164. l.

[7] Klausner 287-305. l.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a Názáreti Jézus életének történeti személyként való leírása nem elégséges teljes küldetésének megismeréséhez. Transzcendencia nélkül a Názáreti élete és tanítása nem fejthető meg.

Mégis mi az, ami mind a teológia, mind a történelem álláspontjában megegyezik?

Először is az, hogy Jézus történeti személy volt. Ezt ugyanis a marxizmus idején tagadták, és Jézust a mesék birodalmába utalták. A történelem azonban tisztán és világosan vallja a Názáreti Jézus létezését. József, Mária, a testvérek, a rokonság meglétét szintén nem tagadja a történelem.[8]

Harmincéves koráig Jézus tudománya állandóan fejlődött. A teológia talán felfigyelhetne az *ács* talmudi értelmezésére, amely több nehézséget megoldana Jézus életével kapcsolatban. Mindkét tudomány vallja Jézus gyógyító, csodatevő és tanító szerepét.[9] Világosan látják a jézusi tanítás támogatóit és ellenfeleit. A keresztha-lál egyöntetű, sőt a temetés és az üres sír is.

Jézus nemcsak a Krisztus-követőknek ad programot életük vitelére, de a nem hívőknek is. Jézus élete és tanítása egy világprogram mindenki számára. Ezt érzik a zsidó történészek is. Jézus zsidó voltát kiemelik. Életét és tanítását ma már mintaképnek tekintik. A mohamedánok pedig Mohamed után következő prófétának tartják a Názáretit.

Nekünk megfeszített és feltámadott Urunk van, de a kereszt előtti jézusi életnek talán nagyobb nyomatékot kellene kapnia a mi gondolkodásunkban is.

Kertész Eszter

Mire feltámad

Mert sütött a nap, miközben hó esett,
csillámport szórtak ritkás fellegek,
s hogy a fehérség szétszórta a fényt
megcsiklandozta bennem a reményt,
hogy a fehéret felváltja a zöld,
csurog majd a hólé, gödröket betölt,
eláraszt minden mélyedést és árkot,
életet itatni csendben elszivárog.

És mire feltámad az Embernek Fia,
a fák körül dereng szelíd zöld glória,
vajúdó ajkunkon születik új ének,
feszülő ágakból kibuggyan az élet.

[8] Klausner 177-186. l. - Vermes 27. l.
[9] Klausner 218, 219, 277. l. - Porter 144, 145. l.

Jankovits Béla

Keveházi László: „A KERESZT IGÉJÉT HIRDETNI KEZDTEM" Sztárai Mihály élete és szolgálata

Luther Kiadó - Budapest, 2005. Testes Veritatis - Sorozatszerkesztő: Korányi András - (316 l.)

Új sorozat első kötetét tartja kezében az olvasó. Ha fölkelti érdeklődését, és nemcsak belelapoz, hanem érdeklődve elolvassa, örömteli meglepetésben lesz része: olyan munkát tart a kezében, mely évtizedek kutatása, közben napvilágra került adatok beépítése után korszakos jelentőségűnek számít. Keveházi László monográfiájához az „utolsó lökést", vagy inkább a „kulcsot" Téglássy Imre munkája adta, melyben Sztárai 1543-ban írt írását jelentette meg (Historia Perényi Ferenc kiszabadulásáról), amely átrendezte a Sztárai életéről eddig ismerteket. Téglássy könyve nyomán sok kérdésre választ kapott, és így a helyükre kerültek addig kérdéses, levegőben lógó, netán rosszul tudott adatok. Szeretném kihangsúlyozni, hogy Keveházi adatai, forrásainak legtöbbje eddig is ismert volt, csak a meglevőkkel dolgozott, olyanokkal, melyeket eddig senki nem igyekezett megfelelő sorrendbe rakni, és kíváncsian utánakérdezni. Gondos, hosszú évtizedeket átölelő kutatómunkája, az adatok, források pontos mérlegelése, és nem utolsó sorban Krisztus ügye iránti szeretete hozta létre ezt a könyvet.

Munkája elején sajnálattal állapítja meg, hogy eddig jórészt irodalomtörténészek foglalkoztak Sztáraival. Ezek közül is, ami nagyobb lélegzetű munka, még a XIX. században meghaladottá vált. A XX. századból többek között Esze Tamást és Szűcs Jenőt említi, kiknek munkáira érdemes figyelni, és Botta Istvánt, ki nemcsak a Meliuszról és Huszár Gálról írt monográfiáiban említi meg Sztárait. A világi történészekre utalva kérdezi: „Nem kellene... egymásra figyelve, és egymástól nyitottabban tanulni?" Majd a választ is megadja rá: „Jobban kellene hallgatnunk egymásra, mert van kölcsönösen egymástól tanulnivalónk."

Keveházi László ezt a munkájában is gyakorolta, mert — ahogy előbb írtam — figyelembe vett minden eddigi munkát. De, mint utaltam rá, közben újat hoz azzal, hogy adatokat másképp csoportosít, leporol, és megkérdőjelez olyan egyház- és irodalomtörténeti „sablonokat", melyek után eddig nem kérdeztek, azokra építették fel a közvéleményben is meggyökerezett Sztárai-képet (pl. ferences volt, Patakon kezdte reformátori munkáját), ezzel „dogmává" rögzült adatokat töröl.

Alapkérdése, mely egész munkájában megfigyelhető: kikhez, hova tartozott Sztárai Mihály? Rámutat: „...a helyes válaszhoz nem elég ‚ideológiát' alkotni, ehhez Sztárai életét és egész művét ismerni kell. Felületes ismerettel mindenki a maga oldalára állíthatja őt, mint ahogy erre voltak és vannak kísérletek."

Könyvének bevezetésében nemcsak a Sztárai-kutatás történetét tárgyalja, hanem megrajzolja Sztárai korának a képét is, a reformáció terjedését hazánkban, az or-

ság vezetőinek emberi gyarlóságait. A hatalomvágyhoz, a kicsinyes torzsalkodásokhoz Sztárait idézi: „Mert ha nem jár együtt isteni elhivatottsággal, szinte sosem lehet úgy kormányozni egy hatalomvággyal megkaparintott országot, hogy az ne eredményezné az alattvalók nagy kárát és veszedelmét..., elhivatottság nélkül senki sem tud tisztességgel uralkodni." Mikor ezt írja Sztárai, szavaiban ott a fájdalom. A hit elvesztését látja a legnagyobb veszélynek. Mert abban a helyzetben, melyben az ország és népe van, egyedül a hit lehetne a megtartó erő. Meggyőződése — ahogy a többi reformátornak is —, hogy „a török ellen a legerősebb védelem az evangélium hirdetése, s a szabadulás útja a megtérés Istenhez."

Keveházi kitűnő művéből szeretném kiemelni a Sztárai életével foglalkozó részt. Aprólékos munkával rakja egymás mellé az adatokat, kíséri végig a reformátor életének ismert részét. Kimutatja, hogy nem ferences volt, hanem „deák-értelmiségi". Sztárán született, Siklóson tanít, itt, a Hódoltságban, Alsó-Baranyában kezdte reformátori munkáját. Ő szervezte meg az első lutheránus egyházkerületet, melynek első püspöke lett. Szolgálatának a helyei: Laskó, Tolna, újra Laskó, Gyula, Patak és Pápa. Keveházi szerint Sztárai életét és szolgálatát *küldetéstudata* határozta meg. Nem véletlenül választotta könyve címéül: „A kereszt igéjét hirdetni kezdtem". Sztárai a Páduában 1543-ban írt levelében már erről szól: szolgálatát az elnyomott Krisztus-hívők között kell végeznie, a „végveszélyben" lévő „szegény magyarok" között, ahonnét mások elmenekültek. Munkájában sem lankadást, sem félelmet nem ismert. A szerző azt is tárgyalja, miért ment Sztárai Baranyából Gyulára, onnét Patakra, majd Pápára: az ország nagy része helvét irányba fordult, így a lutheranizmus kisebbséggé lett, Sztárai pedig személyes tragédiaként élte meg, hogy az általa reformált terület hűtlenné lett hitvallásához. Ez űzte tovább és tovább a „lutheránus szigetekre", ahogy Keveházi írja: „Ami Baranyából kiszorította, ami Gyuláról is továbbhajtotta, ugyanaz az erő sodorta tovább Patakról. Pápa felé vette útját", hogy ott fejezze be a lutheri reformációt szolgáló életét.

A szerző Sztárai püspöki szolgálatánál ír az egyházszervező, az egyházépítő, az igehirdető és az ordináló püspökről, tárgyalja a zsinatokat, az ott hozott egyházi rendtartásokat, kánonokat. Tanulságos az az ordinációs rend, melyet Sztárainak tulajdonítanak, és amelyet egy évszázadon át használtak. Itt tárgyalja azt a kérdést is, hogy „képzelt" vagy valóságos püspök volt-e Sztárai. Zoványival szemben filológiai és egyháztörténeti érvekkel bizonyítja, hogy valóságos, és így a magyarság első lutheránus püspöke.

A könyvben szó van az énekköltőről, a zsoltáríróról, a históriás énekek szerzőjéről és a drámaíróról. Érdemes figyelni arra, amit a drámákkal kapcsolatban ír: „...a drámák célja végső soron nem is a vita, vagyis az igazság tanítva terjesztése, bár ez életbevágóan fontos volt, hanem az eredeti és ‚belső' cél: az evangélium (verbum crucis) hirdetése és terjesztése."

A szerző könyve végén szerényen megjegyzi: „összegzésről nincs és talán nem is lehet szó". De nem elég-e az ennek cáfolására, amit az életpálya summájában ír: „...a XVI. század valóban nagy teológusa, írója, költője, igehirdetője és reformátora volt egyben. Talán egyedül ő nem járt Wittenbergben, de mindvégig Luther Márton hűséges tanítványa volt."

Összefoglalva megállapítható: nagy eredménynek kell elkönyvelnünk, hogy Keveházi László megírta könyvét, mely jelentősen gazdagítja a hazai reformáció

korának szakirodalmát, ugyanakkor további kutatásokra, vizsgálódásokra ösztönöz. Így reménység szerint a szerző vágya is teljesülni fog: „...bárcsak valaki a Sztárai ügyét felvenné."

Minden egyháztörténet iránt érdeklődőnek ajánlom: haszonnal forgathatja ezt a tartalmas, érdekesen és élvezetesen megírt könyvet.

***

Id. Zászkaliczky Pál

„Emberek Jézus körül"

(Szubjektív megjegyzések lelkészkollégánk, H. Németh István szekszárdi lelkész posztumusz elbeszélésköteteről)

H. Németh István: Emberek Jézus körül
Babits Kiadó, Szekszárd 2005. (220 l.)

1948 nyarán a fóti Mandák-Otthonban tartott serdülő fiúkonferencia egyik rendszeres délutáni programja volt a „10 perc egyháztörténelem". Az előadó lényegre törő rövid mondatokban vázolta fel a kijelölt korszak fontosabb vonásait, jellemezte a szereplőket, s egy-egy frappáns megállapítással foglalta össze a tárgyalt időszak jelentőségét. Nem hinném el, ha nem éltem volta át magam is, a hatvan-hetven kamasz egyszerre tanult és nevetett, mert az előadó, a frissen végzett Németh István segédlelkész szavaiban együtt volt a hit, a tudás és a humor, s így az események fonákját is megmutató, nevetésre ingerlő szelíd irónia vagy poén után emlékezetünkbe vésődött az adott történelmi esemény fontossága is.

Másfél évtizeddel később húsz éven át szolgáltunk együtt Tolna-Baranyában. Állítom, hogy az akkor szolgáló harminckét paróchus lelkész között ő volt az, akit mindenki egyformán szeretett. Évente egy-egy alkalom kivételével nála, Szekszárdon volt az LMK havi értekezlete, s ő minden alkalommal mindnyájunkat egyformán derűs mosolyával fogadott. S mert Szekszárd közelebb volt Budapesthez, mint Baranya, általában Tőle kaptunk egy-egy „fentről érkezett" friss információt is, rendszerint amúgy „Németh Pistás-an" humorba csomagolva. Lehet, hogy ez is oka lehetett annak, hogy egyházi feletteseink rendelkezése szerint harmadmagával csak 600 forintos kongruát kapott, a többiek mind a teljes 700 forintot. Egy-egy esztendő elején a várható változásokat találgatva rejtélyes mosollyal mondogatta Pistánk: „Jó hírem van: a különbséget mi majd egy összegben fogjuk megkapni nyugdíjba vonulásunk alkalmával kamatostól... Ez a rehabilitáció meggazdagít majd minket..."

Erre soha nem került sor, ám H. Németh István lapos pénztárcával sem volt földhözragadt ember, írásaival pedig sokakat gazdagított. Sem az anyagi szűkösség, sem egyházi feletteseink sokszor érthetetlen akadékoskodása, sem nagyszerűen hozzáillő feleségének korai elveszítése nem korlátozták ébresztő igehirdetését,

de szépírói munkásságát sem. Gazdag élettapasztalatáról, töprengő értelméről, lelkipásztori szívéről és krisztusi mondanivalóról tanúskodó novelláit a naptárból és az újságból gyűjtöttük ki, olvastuk bibliaórákon, s gyakran illusztrációként használtuk fel igehirdetésekben. S ha azon kesergünk, hogy mostanság hozzá hasonló vénájú írástudó alig akad egyházunkban, örülnünk kell annak, hogy 2001-ben egy irodalmi pályázat nyerteseként a szekszárdi Babits Mihály Művelődési Ház és Gyermekek Háza jelentetett meg egy munkássága keresztmetszetét adó válogatást „Domboldalon" címen. A múlt évben — néhány hónappal halála után — a Babits Kiadó gondozásában jelent meg a szerző leánya, Németh Judit közreműködésével ötvennyolc írását tartalmazó kötet, az „Emberek Jézus körül".

Nem vállalkozom irodalmi méltatásra, kellő felkészültség híján erre nincs is jogom. Inkább — lapozgatva a kötetben — néhány írásáról szeretnék szólni, megosztani mindazt az élményt, amit sok esetben újraolvasásukkal átéltem.

Az írások egy része *bibliai témákat, történeteket* dolgoz fel. S a szépírónak lehetősége van arra, hogy a történetet a szűkszavú bibliai tudósításhoz képest kiszínezze, újabb szereplővel egészítse ki, vagy tovább folytassa. Németh István mint evangéliumi hitű és krisztusi elkötelezettségű igehirdető ezt a Szentíráshoz való legteljesebb hűséggel teszi. A fiktív kiegészítés is teljesen biblikus, az eredeti történet már megértett mondanivalóját tovább erősíti, illetve azt újabb mondanivalóval egészíti ki. Az olvasó pedig, aki ismeri a bibliai történetet, szívesen egyetért a szerzővel: igen, ez valószínűleg így történt, talán nem is történhetett másképpen. A „Küldetés" c. írás szerint Nátán próféta igyekszik Dávid királyhoz. Jogos haragja mellett fájdalma is sietteti. „Két eres keze gyászba borult bánattal markolt a levegőbe, hangjában a testvérben csalódó szív fájdalma zokogott. Miért tetted ezt uram, királyom?!" Ezzel a lelkülettel lép be Dávidhoz, s a Szentírásban olvasottak szerint először a példatörténet elmondásával majd félreérthetetlen szavakkal nevezi nevén a király bűnét. Ám amikor amaz összetörve imádkozik a bűnbánati zsoltár szavaival, „megrendült lélekkel borult le a porig alázott ember mellé a földre... s megindultan visszhangozta az összetört lelkű ember felé a kegyelem igéit: — Isten előtt kedves áldozat a töredelmes lélek; a töredelmes és bűnbánó szívet ó Isten, nem veted Te meg!" Igen, mert akit az Isten törvénye összetör, azt kegyelmének hirdetésével fel kell emelnünk. Ha a kulcsok hatalmával megkötött ember bűnbánatot tart, annak köteleit fel kell oldanunk a bűnbocsánat felkínálásával. Közülünk senki sem hiteles és hűséges szolgája Urunknak, ha nem tud rimánkodni a megintett bűnösért. Érte is, sőt vele együtt is! Nátán próféta lelkülete — Németh István szerint már — Krisztusra emlékeztet, aki haragszik bűneinkre, de szereti a megtérő bűnöst!

A „Húsvét előtt" c. írás a Jézust csúfoló és ostorozó papi szolgákról szól. A csapat vezetője külön jutalmat ígért nekik, ha még kegyetlenebbül ütik-verik az elfogott Názáretit. Málkus viszont nem hajlandó megütni Jézust, s lemondott a jutalomról is, s otthagyva a többieket, indult haza. A kapun kívül a síró Péterbe botlott. „Egy pillanatra ökölbe szorult a keze, de ugyanakkor újból maga előtt látta a meggyalázott, véres Ártatlant. Keze kisimult és testvéri szeretettel megpihent a szégyenkező tanítvány homlokán. — Ne sírj, (vigasztalta), Ő megszabadulhat a haláltól." Alap nélküli kitalálás a történetnek ilyen befejezése?! Talán így is történhetett. Így, hogy a Jézus hatalmával és szeretetével találkozó emberek megbocsátó szeretettel fordulnak egymás felé.

Húsvét hajnalán játszódik a „Földrengés" c. novella. Abdi, a kecskepásztor átélte azt a hajnali földrengést, amelyik elmozdította Krisztus sírjának zárókövét. Egy bokor alól félve-remegve figyelte a Jézust nem találó asszonyok siránkozását, hallotta a feltámadás hitére ébredt János ujjongását: „Péter! Az Úr él! Ő göngyölte össze a lepedőket, hogy figyelmeztessen minket!" Végül fültanúja volt a Feltámadott és Mária Magdolna beszélgetésének is... „Aztán megindult lefelé ő is. Otthagyta a nyájat. Egyre jobban kilépett. Futni kezdett a völgynek. Úgy futott, mintha örömhírét vinné egy világraszóló győzelemnek..." Abdi, ez a kitalált szereplő már bennünket személyesít meg, akik — akárcsak ő — a szem- és fültanúk, a Feltámadott Jézussal már találkozott testvéreink bizonyságtételét halljuk, s csak „a kert aljából" tudunk visszanézni a sírkamrára. Az pedig nyitva van. Immár „örökre nyitva".

Számos esetben *az egyháztörténelemből* meríti témáját Németh István. Sztárai Mihály életének utolsó perceit beszéli el a „Mihály püspök elköltözik" c. elbeszélésben. Sztárai utolsó maradék erejével a kereszt jelével s áldó mondatokkal búcsúzik munkássága székhelyeitől, Sárospataktól és Tolnától, Laskótól és Siklóstól. Majd megáldja patrónusát, Perényi Pétert, munkatársait, Méliusz Juhászt, Dombi Pétert és Bornemiszát, utódait és tanítványait, a soproni gyülekezetet, amelyik öreg korában is elfogadta volna papjának. Végül Pápán a sor, utolsó gyülekezetén, amelyik számkivetésében befogadta, támadásokban védelmezte, öregségében támasza volt. Az írás sűrítetten tartalmazza az ágostai hitvalláshoz hű maradt magyar reformátor zaklatott életét, aki hosszú elvégzett szolgálat és sok keserves hányódás után „ment haza" Urához.

Egyháztörténeti magja van a kötet számomra legszebb írásának is, az „Egy zsák zab" címűnek. Hessenből menyasszonyokat szállító hajó úszik lefelé a Dunán. A hajón utazó leányok és özvegyek „nem ismerték még a vőlegényt a török idők utáni félig üres Magyarországon, csak annyit tudtak az ügyes szervező emberektől, hogy a hosszú háborúk után a gazdag parlagföldeken leszerelt német katonák szívesen elvennének egy hasonló anyanyelvű leányt, ha... hozományként hozna magával ekét, boronát, vetőmagot, vásznat, tallért, stb." Így utazott Lisbeth is. A „hozománya" mindössze egy zsák zab, ám a zsákban ott lapult egyetlen öröksége: egy nagy kapcsos, képes Biblia. Ezzel együtt várja majd a tolnai kikötőben Ádám Hoff, bonyhádi lakos. Amikor a hajó kikötött Tolnán, még veszély is fenyegette a rejtegetett Szentírást, de a fegyvereseket és a kutatni akaró fekete csuhás papokat a fél megye ura, a protestáns telepeseket patronáló Mercy gróf elkergette. A két fiatal pedig egymásra talált. Az írás végén „árulja el" a szerző a történet *családtörténeti* vonatkozását: „Így érkezett meg Lisbeth ősanyám és bibliám szülőföldemre".

Németh István több novellában foglalkozik leányaival. A másfél éves Juditka huszonegyedikként megtanult szava a kereszt szó volt („A huszonegyedik szó"), ugyancsak ő volt az aki egy alkalommal a holnap gondjai között vergődő, aggodalmaskodó apa kezébe adta a Szentírást: — „Tessék. A Biblia." („Kis papom") S most már tudjuk, hogy az írás utolsó mondata beteljesedett óhajtás volt: „... erősen bízom abban, hogy az örökkévaló Isten felé vezető életúton mindketten sokáig lehetünk egymás papjai".

Szórvány-konfirmandusokról szól „Jancsi és Juliska" története. A fiú a konfirmációs óra közben lett rosszul, onnan került mentővel a kórházba, a műtőasztalra. Vakbélgyulladás. „Milyen szerencse, hogy a városban érte a roham. Több mint sze-

rencse. Gondviselés!" Hiszen „orvos nincs a faluban, senki sincs a házban, abban a falutól messze eső bakterházban. Mi lett volna ezzel a gyerekkel egy vakbélátfúródás esetén?" S két héttel később, egy következő órán a gondviselő Istenről szóló kérdésre Jancsi fújja a választ: „Isten mindezt csupán atyai, isteni jóvoltából és irgalmasságából cselekszi. És én erre sem érdemes, sem méltó nem vagyok". A konfirmációs lecke mondatait a gyermek saját sorsában tapasztalhatta meg.

Lelkipásztori szolgálatának titkaiba enged bepillantást többek között a „Világi ügy" c. novella. Tudom, hogy nemcsak a novellában, de a mindennapokban is nyíltan rákérdezett hívei életére, s tapintatos határozottsággal segített feltárni a bajok gyökerét, s gyógyított is az evangélium erejével.

Az egyik kedves írás az orgonamotor beszerelése miatt fölöslegessé vált orgonafújtató gyerek feladatáról szól. Németh István kiváltságnak tartotta, hogy bátyjai után siheder korában nyolc éven keresztül ő végezhette az orgonafujtatás szolgálatát, hiszen ehhez „szakértelem kívántatik" és „rátermettség... odaadó lelkesedéssel párosulva". Nyolc éven keresztül az orgona fujtató gerendája volt „A templom legszebb helye".

A „Három derék aranypap" szereplői „régi elnyűtt napszámosai az egyház szőlőskertjének." Ősz-ezüst hajúak, magasak, szikárak, fürgék, s diplomájuk ötvenedik évfordulóját ünneplik. Németh Gyula, a szekszárdi gyülekezet első papja, a templomot építő édesapa a házigazda, Géza (Magyar Géza egykori száki lelkész) az egyik, s Miska (néhai Szalai Mihály lovászpatonai lelkész) a másik vendég. Kacagva emlékeztetik egymást régmúlt fiatalkorukra, boldogan mutogatják családi fényképeiket, s egyhangúan kritizálnak bizonyos változásokat... „Szívükben őrzik kitörölhetetlenül a szolgálat emlékeit... Gazdagok voltak, amíg szolgáltak, mert mindig adni tudtak. Szívük szeretetét, izzó magyarságukat. S mi jutott nekik mindezért? Csendesen meghúzzák magukat gyermekeiknél. Élnek a szerény nyugdíjból szűkösen és emlékeikből gazdagon..." Másnap reggel úrvacsorát kérnek. Utána boldogan ölelkeznek össze, ki tudja, nem utoljára-e?! „Arcukat beragyogja a reggeli nap fénye. Szinte bearanyozza őket a felülről jött fény. Egész életükben abból a fényből éltek, ami Felülről jött. Három derék aranypap".

S utoljára még egy, az édesapa haláláról szóló megrendítő novella: „Figyeljetek életük végére". Bibliaóra van, együtt a gyülekezet, már a záró imádság hangzik, amikor eljött az idős nyugdíjas lelkész hazaindulásának ideje. A végző búcsú percének leírásához már „kevés a toll", de így is szívbemarkoló a lelkészfiú bizonyságtétele: „Ó de szegények lettünk halálával, és ugyanakkor gyors haza menetelének órájával mennyire gazdagok!" Hiszen aki elment, jó helyre ment, hazament!

Érdemes elolvasnunk Németh István novelláit, érdemes meditálnunk felettük, s közelítenünk a történetek szereplőihez hasonlóan a kör közepén álló főszereplőhöz, Jézushoz. Hiszen mi, az olvasók is — emberek vagyunk Jézus körül.

***

Az Ordass Lajos Baráti Kör 2005. november 24-én tartott közgyűlésén két felszólalás hangzott el. Mindkettő Baráti Körünk jövőjével, megújulásának kérdésével foglalkozott. Az alábbiakban a két felszólalás, ill. javaslat szövegét a szerzők által szerkesztett formában adjuk közre.

A szerkesztő

Rókusfalvy Pál

Újra otthon az egyházban

Egy, az Úr bátorításának is tekinthető tapasztalattal kezdem: *lehetséges tavasz a télben is*. Hat nappal ezelőtt a Duna mellett fekvő kis kertünkben járva meglepetéssel tapasztaltam, hogy az ibolya virágba szökkent, s kis fügefánk idén másodszor hozott gyümölcsöt. — Egy másik élményem: öt nappal ezelőtt itt, Kelenföldön, évente szokásos módon összejött „Pista bácsi és Gyurka bácsi ifjúsága", azaz Botta István és Kendeh György lelkészeink volt konfirmandusai. Mintegy 55-en voltunk 65-75 évesek. Vendéglátóként Blázy Árpádné lelkésznő köszöntötte az „ifjúságot", és felkérte közülünk Prőhle Henrik „bácsit", hogy nyissa meg összejövetelünket. Ez a megszólítás derűs találkozása volt az ifjú felnőtt nemzedéknek és az idős ifjúságnak. Az ünnepi hangulatot annak a riportfilmnek a lejátszása is emelte, amelyen Gyurka bácsi készített interjút Pista bácsival, annak immár történelemmé vált életéről, hitvalló kereszthordozásáról, amely egyszersmind Gyurka bácsi sorsa is volt. A vetítést követő beszélgetésben Prőhle Henrik testvérünk azt javasolta, hogy a látottakról és saját élményeinkről beszélnünk kell gyülekezetünk immár szépszámú ifjúságának.

Nos, ekkor fogalmazódott meg bennem ez az indítvány, amelynek *célja*: nemzedéki összefogással megfiatalítani és emelkedő pályára állítani az Ordass Lajos Baráti Kört. A Kör létszáma ugyanis csökken. Mi, még élő tagok, öregszünk, és az eredmények ellenére is erőnk fogy. A Kör sorvad.

Ma olyan időket élünk, amikor *mindenkinek döntenie kell: hová tartozik*. Aki nem dönt, az is a gonosz oldalán áll, még ha tiltakozik is ez ellen. „... a ti beszédetekben az igen legyen igen, a nem pedig nem, ami pedig túlmegy ezen, az a gonosztól van." (Mt 5,37) Nevükön kell nevezni a dolgokat!

Az elmúlt hónapban sok emberrel beszélgettem. Az indítványomban mégsem arról kívánok szólni, ami mindenkinek a szavából, szorongó tekintetéből megnyilvánult: Magyarország ma nem a magyaroké, Magyarországon napi gyakorlattá vált a magyarság és a keresztyénség kigúnyolása, kisemmizése és üldözése. Nem a felszínen úszó mocskot akarom felkavarni, hanem a mélyebb okokra, a magunk mulasztásaira, bűneire rámutatva, — amelyek miatt idáig süllyedtünk —, a Krisztusban adott újjászületés lehetőségének az erejéről, a cselekvő hitnek a magunk kis hatóköreiben és az Ordass Lajos Baráti Körben tovább már nem halasztható feladatairól akarok szólni.

Jó néhányan azok közül, akikkel beszéltem, kifejezték azt a vágyukat, hogy több mint fél évszázad után szeretnék végre újra otthon érezni magukat a saját egyhá-

zukban. Egy idősebb nőtestvérünk így fogalmazott: egyházunk — evangélikus költőnkkel, Petőfi Sándorral szólva — olyan, mint lassan hervadó virág, amelyet még ma is titkos féreg foga rág. Olyan is volt, aki ezt mondta: személyes Krisztusom van, egyházam nincs, de remélem, hogy újra lesz. Ebben a véleményben a bírálatnál erősebb volt a remény. Ezt magam is így hiszem, mert az egyház tavasza már érződik a levegőben.

Most tegyük félre a sérelmeinket, s a Baráti Kör szellemiségének a megőrzésével lépjünk ki az egyházban ránk kényszerített ellenzéki szerepből, és sugározzunk a világ felé is határozottabb evangélikus öntudatot! Evangélikusnak, protestánsnak lenni ugyanis nem tiltakozást jelent, hanem — Raffay Sándor püspök úr szerint („pro-testari") — „hitvallónak, öntudatos egyéniségnek, meggyőződéses embernek lenni".

Legyünk merészebbek terveinkben! Kettős távlatban — egy jövő évi tervben és egy nemzedék távlatában előre tekintve — bővítsük tevékenységi körünket! Mindkét távlatunknak szilárd tartást az evangéliumban kapott örök élet valósága ad.

Hogyan?

A következőket javaslom.

Egyrészt *nemzedéki összefogással* minél több fiatalt vonjunk be a munkánkba. A Kör vezetőségét is bővítsük a feladatokat vállaló, aktív fiatal munkatársakkal. Ezt most kell megtennünk, amíg mi, a hagyományokat saját emlékezetünkben hordozó idősek még élünk.

Másrészt tevékenységünk *tartalmi súlypontjait* úgy alakítsuk ki, hogy ezek a már megindult munkához kapcsolódjanak, azokat erősítsék, tegyék hatékonyabbá. Nem feltétlenül új dolgokat kell kitalálni. A következőkre gondolok.

Még élő hitvalló tanúk beszámolói alapján folytassuk *a magyar evangélikus egyház valódi történetét* feltáró anyaggyűjtést, kutatást, előadásokat. Bővíteni abban a tekintetben kell, hogy ezt a munkát a határon túl — elsősorban a Kárpát-medencében — élő testvéreinkre, gyülekezetekre, egyházkerületekre is kiterjesztjük. Mindezt addig végezzük, amíg össze nem állítottuk s nem publikáltuk egyházunk 1945-től napjainkig tartó igaz történelmét. „Minden nemzet, mely elmúlt kora emlékezetét semmivé teszi, vagy semmivé lenni hagyja, saját nemzeti életét gyilkolja meg." (Kölcsey Ferenc)

Fokozottabb figyelemmel és törődéssel *forduljunk ifjúságunk felé.* A hitoktatás már megindult megújításán túl országszerte ismertessük meg Ordass Lajos püspök úrnak és hitvalló lelkész munkatársainak életét és szolgálatát mind a gyülekezetek ifjúságával, mind az egyházi iskolák pedagógusaival és diákjaival.

Nagyon fontos továbbá, — s új, de nem hagyomány nélküli feladat —, hogy egy új evangélikus értelmiség nevelése céljával hozzuk létre és működtessük *az "Ordass Lajos Népfőiskolát".* Ez nem pótolja, nem helyettesítheti egyházunknak azt a régóta időszerű és tovább már nem elodázható feladatát, hogy végre kiharcolja és megvalósítsa az evangélikus felsőoktatás (óvónő- és tanítóképző, valamint tanárképző intézmények) helyreállítását. Szükségünk van egy evangélikus értelmiségre. Értelmiséginek lenni ugyanis nem annyira iskolai végzettséget, hanem emberminőséget, felelős, közösségi életmódot jelent. Köreiből nem zárható ki az értelmes földműves, az alkotó kézműves, polgár vagy vállalkozó sem. Értelmiségi az az ember, akit meglévő tudása további folytonos művelődésre és teljes emberségben

megnyilvánuló műveltségének közhasznú alkalmazására késztet. A népfőiskoláról egyébként folyóiratunk 2005. évi tavaszi számában Jankovits Béla esperes közöl értékes tanulmányt. Egy keresztyén hitelveken nyugvó népfőiskola működése több szempontból is hasznos. Egy romlásnak indult nemzetet csak egy egészséges ifjúság képes regenerálni. Egy népfőiskola — lényegénél fogva — a társadalom minden rétegét átfogva képes egy tartást is adó műveltség alakítására. mai értelmiségünk — tisztelet a kivételnek — gyáva, gerince megroppant. A szerepét csak egy gyökereiből megújuló, újjászülető, öntudatos ifjú evangélikus értelmiség tudja méltó módon átvenni. Egy olyan ifjú evangélikus értelmiség, amelyik szemléletmódjában és életvezetésében természetes módon hangolja össze a hitet és a tudást, a keresztyénséget és a magyarságot. A népfőiskola kialakításában és működtetésében is gondolnunk kell határon túl élő testvéreinkre. Előadókként és hallgatókként egyaránt be kell vonnunk őket. A népfőiskola munkájában egyébként magam az egyéni és nemzeti önismeret, valamint az egészséges keresztyén életvezetés kialakításában tudok részt vállalni.

A megoldás megszervezéséhez javaslom, hogy mindhárom egyházkerületben tartsunk kihelyezett üléseket, és indítsunk — lelkészek és laikusok együttes bevonásával — tagtoborzó körutat az országban.

Határozati javaslat: alakuljon egy háromtagú bizottság — legalább egyik tagja legyen fiatal — az indítvány megvalósítására, illetve ennek előkészítésére. Ez a bizottság egészítse ki a Baráti Kör jövő évi tevét. 2006. első negyedév végére készítsen elő egy rendkívüli közgyűlést, amelyen a vezetőség kibővül fiatal új tagokkal, és tegyen javaslatot további három negyedév kihelyezett üléseinek helyszínére és programjára. A bizottság munkájáról 2006. február 15-ig számoljon be a vezetőségnek.

***

Prőhle Péter

Elmúlás és megújulás

„Győzelmet vettél, ó, Feltámadott!..." A kereszt teológiája mentén gondolkodva logikus, hogy a Keresztyén Igazság tavaszi száma kiemelten foglalkozik a múlandóság felett aratható győzelemmel. Az elmúlt őszi közgyűlésén az immár lassan 18 éves Ordass Lajos Baráti Kör is szembenézett az elmúlás gondolatával, és felvetődött a fiatalítás kérdése. Terem-e még valami az emlékek sírhantján?

Kegyetlen a kérdés. Mint minden létkérdés, evilági nézőpontból. Felvetődött a vezetőség, a tagság és az eredményesen megszólítottak életkora. Első ránézésre a helyzet nehéz, sőt elkeserítő. Elmúlás tekintetében hiábavaló mindennemű emberi erőfeszítés?

A válasz attól függ, hogy mi az erőfeszítés motorja. Ha evilági becsvágy, adokkapok törlesztés és egyebek, akkor minden eredmény és siker múlandónak fog bizonyulni. Mint ahogy az evilági indíttatású könyörgések és imádságok is. Ha az Úr nem őrzi a meghurcoltak emlékét és nem kifogásolja a számunkra is felháborító dolgokat, akkor hiába fáradoznak az emlékőrzők és felháborodottak. Ha azonban

a Mesterünk nevében, azaz tanításai szellemében kérünk az Úrtól, akkor az meghallgatásra talál.

Szenteskedünk? Ömlengünk? Én nem olvasom tovább e cikket! A teológiában járatos olvasók azonban pontosan tudják, hogy most ömlengés helyett, homlokegyenest ellenkezőleg, éppen a következő órák és napok egészen konkrét tetteit tervezzük. Remélem, hogy e cikk hatására az olvasók közül legalább egy tucat a következő generációk érdeklődését megfogó cikket ír, vagy előadást tervez.

Könnyű azt mondani — moroghatja az olvasó —, hogy a fiatalok érdeklődését megfogó... De ebben sem hagyott magunkra a Teremtőnk. Semmi kétség, hogy Mesterünk messze lekörözi a legjobb rendszeres teológusainkat is, hiszen Istent közvetlenül senki sem ismerheti, csak Őáltala. És ennek ellenére az evangéliumok mégsem arról számolnak be, hogy rendszeres teológiai fejtegetésekkel szólította volna meg a Mester az éppen szembejövő embereket. Azaz nem azzal kell kezdenünk, amit mi tudunk és terjeszteni szeretnénk, hanem a Mesterünkhöz hasonlóan mi is kezdjük azzal, ami a megszólítandó ember vagy közösség aktuális hétköznapi problémája.

A mi problémánk a minket követő nemzedéknek már nem probléma. Legalábbis, ha dátummal ellátott konkrét tényeket veszünk elő. Mai egyetemi hallgatóim elsöprő többsége — úgy kilencven százalék feletti arányban — még az 1988 és 1993 közt az ország nyilvánossága előtt feszegetett erkölcsi problémákkal sincs tisztában. Pontosabban: egyszerűen nem is tudnak róluk, vagy csak a nyertesek verzióját ismerik. E közeli 1990-hez képet a számunkra érdekes ötvenes és hatvanas évek szinte a Tanácsköztársaság messzeségébe vesznek tanítványaim számára.

Van azonban az utánunk következőknek olyan problémája, amely nekünk is probléma volt. Jobban belegondolva látjuk, hogy néhány apró kivételtől eltekintve az összes problémájuk azonos a miénkkel, csak a díszlet más. Sőt, ugyanez igaz több ezer éves távlatban is: a bűn változatlan, csak más köntösben jelentkezik. Éppen ezért szólhat a régen kapott ige és vele együtt a jó prédikáció a ma emberének.

Veled is megtörténhet, hogy munkahelyed egy elég értelmetlennek látszó kiküldetést ad. És te ott ülsz egy vonaton vagy repülőn, szerinted átmenetileg elzárva az értelmes céloktól. De azért vegyük észre, ha ilyenkor ott ül mellettünk az etióp kincstárnok, és az igének megfelelően teljesítsük missziói küldetésünket.

Megtörténhet, hogy politikamentes munkahelyeden az egyik spiritusz rektor becitál a főnöködhöz, hogy te még nem írtad alá a politikamentes értelmiségi kezdeményezésnek álcázott politikai nyilatkozatot. És az aláírás következetes megtagadásának jóvátételére felajánlják, hogy két héten belül mutasd be egy általuk megnevezett párt-napilap nevedre szóló előfizetését. Majd a spiritusz rektor nyilvánosan kifejti, hogy nagyon megbánta a korábbi személyes támogatását. És már csak *nemecsek* vagy a korábbi sikereid színterén.

Megtörténhet, hogy olyan hatalommal kell az egyházi ingatlanok visszaadásáról és a közfeladatokat magára vállaló intézmények részleges finanszírozásáról alkudoznod, amely hatalom a tetteiben keresztyénellenes. És majd akkor döntened kell, hogy hitvalló legyél vagy békepap. Mert nehéz egy királlyal úgy tárgyalni, hogy előtte az ország nyilvánossága előtt közlöd, hogy pucér a király. Lehetsz-e jó keresztyén, ha leülsz az ördöggel alkudozni? Az is kérdés, hogy miről alkudozol. De tapasztalati tény, hogy a témától teljesen függetlenül az ördög majd előszere-

tettel hivatkozik a nyilvánosság előtt arra, hogy veled is tárgyalhatott, ergo ő nem is olyan rossz partner, más is csak bízzon őbenne nyugodtan. Azaz jó szándékod ellenére hitelesíted-e az ördögöt?

A mi problémánk tehát az utánunk következőknek igenis probléma. Ha nem a dátummal ellátott konkrét tényekkel, azaz krónikaszerű történelemórával rontunk rá a fiatalokra, hanem az ő valós problémáikkal foglalkozunk. És akkor mindezen keresztül a világ legtermészetesebb módján teljesíthetjük az Ordass Lajos Baráti Kör eredeti célkitűzéseit.

Felhívás

A megújulást ne szervezeti, formai, hanem tartalmi, szerzői munkával kezdjük.

1. lépés: tekintsük át az elmúlt 60 év (1945-2005) egyházi konfliktusait.
2. lépés: ezek emberi, lelki, hitbeli vonatkozásait a keresztyén igazság tükrében elemezzük.
3. lépés: absztraháljunk azaz szereplő- és korfüggetlen formában foglaljuk össze a lényeget.
4. lépés: válasszál ki egy konfliktust, és törd a fejed egy hozzá hasonló mai vagy jövőbeni helyzeten; biztosan találsz.
5. lépés: írjál cikket vagy előadást, melyben a fiatalokat ezzel megszólítod, a keresztyén igazságot hirdeted, és az analógia okán a múltat is elmesélheted.

***

Kertész Eszter

Sebeid árán

Egyik serpenyőben aranyló nyírfalomb,
másikban a semmi.
Nem tudtam, hogy egyszerre van.
És súlyosabb a semmi.

Köpésnyire az iszonyat,
hiányod növekvő zárványai.
Csípi szememet a nyál,
és nem tudok kiáltani.

Megváltod-e a köpködőt is?
Tűröd nyílt seben a legyet.
Az arcodra fröcsögő gyalázat
billenti-e a mérleget?

Megváltasz-e engem magamtól?
Betöltöd-e hiányodat?
Fülembe liheg a pokol.
Csak az a péntek, az marad.

H. Németh István

Sokak vétkét vállalta magára*

(Ézsaiás 53,12)

Nem tudni pontosan, ki ütött elsőnek. De a következő pillanatban már ketten ütöttek. Aztán mindenki.

Egy hónapja ért véget a háború. Akit ütöttek, az egy pesti feketéző volt, cérnát, gombostűt, élesztőt és melaszt árult a kisvárosban. De nem pénzért vagy élelemért adta portékáját. Az árakat hihetetlenül magasra szabta, mert ezüstben és aranyban számolt. Ravasz kis disznószemei csillogtak, vasalt amerikai katonaruhát viselt, szája be nem állt, és olyan szemtelen volt az alkudozókhoz, mint a piaci légy.

Egy ezüstkésért fél kiló melaszt adott. Nagy kincs volt az akkor cukor helyett. Egy asszony már percek óta könyörgött neki, papírpénzt nyújtogatott feléje, melaszt és élesztőt akart venni a gyerekeknek otthonra, édes kalácsot sütött volna nekik. Végül letette a pénzt a feketéző árus asztalára, és egy félliteres melaszos üveg után nyúlt. Az árus durván ellökte, a pénzt káromkodva utána vágta. Az asszony elvágódott, rá egy gyerekre, az meg úgy sivalkodott, mintha ölnék. Az asszony is sikoltozott, nem fájdalmában. Elkeseredésében.

Az árus meg röhögte. Cinkosan kacsintott jobbra-balra, ontotta a vagány kiszólásokat, dicsérte az árut, szidta az éhenkórászokat, akik az ő kereskedői nagy kockázatát vacak pénzzel akarják megfizetni. Már nyúlt egy ezüst kiskanál után, amit félénken tartott eléje egy öregasszony.

Ekkor kapta az első pofont. Kis ember adta, nem is erős. A másodikat egy asszony, a harmadikat és a többit már nem tudni kicsoda. Az első pofon felrobbantotta a keservek lőporát, és ütött mindenki. Asszony, gyerek, öreg — kegyetlen dühvel fizettek minden nyomorúságért, ami az utolsó hónapokban érte őket.

A pultot feldöntötték. Lefolyt a járda kövére a melasz, az élesztő, szétszóródtak a varrótűk, ragacsos massza lett a halom cérnából.

Az árus lekerült már a földre, rúgták, verték. Csupa kulimász lett a szép keki ruha. Mindez egy perc alatt.

Akkor ugrott oda egy fiatalember. Vékony, beesett szemű, foltos kabátú. Kiáltott, és az emberek félrehajoltak, hogy ő is üthessen.

Nem ütött. Felragadta a moslék embert a földről, és egy pillanat alatt berántotta a kapualjba. Kapu ugyan ott nem volt, elfújta valamikor a bomba, de ez a fiatalember állt az árus elé eleven kapunak.

Az emberek először csak bámulták, aztán ismét lobbot vetett a harag, és nekirontottak.

— Ez a te cimborád, de nem mented meg! Téged is agyonverünk vele együtt!

Megint a kisember ütött elsőnek, aztán egy asszony. De csak egyet ütöttek. Egy gyerek is nekiszaladt, és sípcsonton rúgta. De csak egyszer.

---

* Megjelent in: H. Németh István: Domboldalon - Babits Mihály Művelődési Ház és Gyermekek Háza Szekszárd, 2001. (86-88. l.).

Aztán nem ütött többet senki sem. Mert a fiatalember nem védekezett. Csak a karját tárta szét, mint Krisztus a kereszten, nekivetve mindkettőt a bejáratnak. És az egyik keze feje hiányzott. *Magára vállalta a verést...*, haja a homlokára hullt a kapott pofonoktól, és szeméből lefutott az első könnycsepp.

Nézték a nekivadult emberek, nézték iszonyodva, de már nem közelített hozzá senki sem. Olyan kétségbeejtően sovány volt, hogy bármelyik asszony fél kézzel félrelökhette volna, de senki sem tudta felemelni rá kezét. A mérges kisember elkeseredetten ordította:

— De hát kicsoda magának ez az ember?!

Amazt már a zokogás fojtogatta, és sírva válaszolt.

— A testvérem..., a testvérünk...

Katona-rendőr fordult be a sarkon, a tömeg szétfutott.

A fiatalember pedig hátra se nézett a pórul járt árusra, hanem megindult az utcán felfelé a másik irányba.

Már a kis utca vége felé járt, amikor az árus égő arcát tapogatva előmerészkedett a kapu alól. A rendőr már egy másik utcába fordult, az árus nem látott senki mást, csak a megmentője vékony-görnyedt alakját a kis utca végén, amint lassan lépegetett.

Utána kiáltott.

— Hé! Álljon meg, álljon meg, kap tőlem valamit!

Az nem állt meg. Az árus most már szaladt utána.

— Álljon meg!

De nem bírta sokáig a futást, az oldalához kapott, ahol az előbb belerúgtak. A falnak dőlt, és úgy kiáltott.

— De hát kicsoda maga?! Nem érti!?

Most már üvöltött.

— Kicsoda maga?!

Ijesztő volt ez az ordítás. Düh, kíváncsiság, félelem sikoltott benne. Így kiálthat az, aki először pillant meg egy másik bolygóról jött embert, aki egészen más, mint az itteniek.

***

Szeretettel érteítjük a Baráti Kör tagjait éd folyóiratunk minden olvasóját, hogy **legközelebbi összjövetelünket** a kelenföldi gyülekezeti teremben **március 30-án, csütörtökön du. 5 órakor** tartjuk. Ezen Kiss Réka történészkutató *Az Állami Egyházügyi Hivatal 1956 októbere előtt és után* című előadását hallgatjuk meg. Áhítatot tart Kovács László lelkész. Mindenkit szeretettel várunk.

Zusammenfassung

Am Anfang unserer Fühjahrsfolge lesen wir die Meditation von Lajos Ordass aufgrund Lk 11,17, nachher seine anlässlich der Installation von György Kendeh sen. im Sommer 1939 in Nyáregyháza gehaltene Predigt aufgrund Lk 5,1-11.

Botond Keretész gedenkt — aufgrund des von Pál Zászkaliczky jun. redigierten Buches — der hundertsten Jahreswende der Geburt von Pál Zászkaliczky, Pfarrer in Fót.

Die Studie von Elemér Sulyok befasst sich mit dem Gebet Jesu im Garten Gethsemane aufgrund Mk 14,32-42. Nachher folgt der erste Teil des Vortrages von Botond Kertész: "Bei der Wiege zweier Nationen - evangelische Slowaken im 19. Jahrhundert", weiters erörtert István Herényi in seinem Schreiben die Frage vom "historischen Jesus".

Béla Jankovits macht uns mit László Keveházi's Buch über das Leben und den Dienst von Mihály Sztárai bekannt, weiters rezensiert Pál Zászkaliczky sen. den Novellenband von István H. Németh.

Anlässlich der im November vorigen Jahres abgehaltenen Vollversammlung des OLBK (Lajos Ordass Freundenskreis) befassten sich die Äusserungen von Pál Rókusfalvy und Péter Prőhle mit der Zukunftsfrage des Freundeskreises. Die Beiträge stehen hier in redigierter Form.

In unserer jetztigen Nummer bringen wir eine Novelle von István H. Németh und auch Gedichte von Eszter Kertész.

Summary

Our spring issue opens with a meditation from Lajos Ordass on the basis of Luke 11,17, as well as a sermon on the basis of Luke 5,1-11 given at the inauguration of György Kendeh Sen. in Nyáregyháza in the summer of 1939.

Botond Kertész commemorates Pál Zászkaliczky, pastor of Fót on the 100th anniversary of his birth, on the basis of the book edited by Pál Zászkaliczky Jr.

A study by Elemér Sulyok deals with the prayer of Jesus in Gethsemane based on Mark 14,32-42. This is followed by the first part of the lecture of Botond Kertész: At the Cradle of two Nations – Slovakian Lutherans in the 19th Century. István Herényi comments on the question of the "historical Jesus".

Béla Jankovits reviews the book of László Keveházi about the life and service of Mihály Sztárai, followed by the review from Pál Zászkaliczky Sen. on the narrative of István H. Németh.

On the general meeting of the OLBK (Lajos Ordass Circle of Friends) held in November of last year two proposals were concerned with the question of the future of the Circle, that of Pál Rókusfalvy and Péter Prőhle. The proposals can be read in an edited form.

The novel of István H. Németh and the poems of Eszter Kertész enrich this issue.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Herényi István ny. ügyvéd	Budapest
Jankovits Béla esperes	Kajárpéc
Dr. Kertész Botond történész	Gödöllő
Kertész Eszter tanár	Fót
+ *H. Németh István* lelkész	Szekszárd
+ *D. Ordass Lajos* püspök	Budapest
Dr. Prőhle Péter matematikus, egyet. docens	Budapest
Dr. Rókusfalvy Pál ny. egyet. tanár	Budapest
Dr. Sulyok Elemér OSB egyet. tanár	Pannonhalma
Id. Zászkaliczky Pál ny. lelkész	Fót

***

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	A keresztfa tövében, Nagyheti áhítatok	300,-
Ordass L.:	Vádirat, Korrajz	50,-
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek, Prédikációk	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Ordass-Lyngar:	A fáklya, Ifjúsági áhítatoskönyv	450,-
Terray L.:	Nem tehetett mást, Ordass Lajos életútja	250,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy, Írásmagyarázat	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom, Bevezetés az egyház tanításába	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág Jenő:	Dr. Luther Márton önmagáról	850,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Vajta V.:	Hit és élet összecsengése	50,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát?	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve, Novellák	700,-
Kendeh-Newman:	Jöjj Jézushoz! Evangelizáló füzet	150,-
Rőzse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	A miskolci evangélikus jogakadémia	50,-
Boleratzky L.:	A miskolci jogakadémia tanárai	200,-
Boleratzky L.:	Evangélikus egyházjog I.+II. r.	1.700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből	1.400,-
Ittzés J.:	Az evangélium hullámhosszán, Vasárnap reggeli meditációk	500.-

A **Keresztyén Igazság** évi előfizetési díja 1.200,- Ft.
Külföldre 10€. Egy szám ára 300,- Ft.
Folyóiratunk és kiadványaink megrendelhetők:
Ordass Lajos Baráti Kör
1114 Budapest, Bocskai út 10.
Postacím: 2151 Fót, Ibolyás u. 3/A.

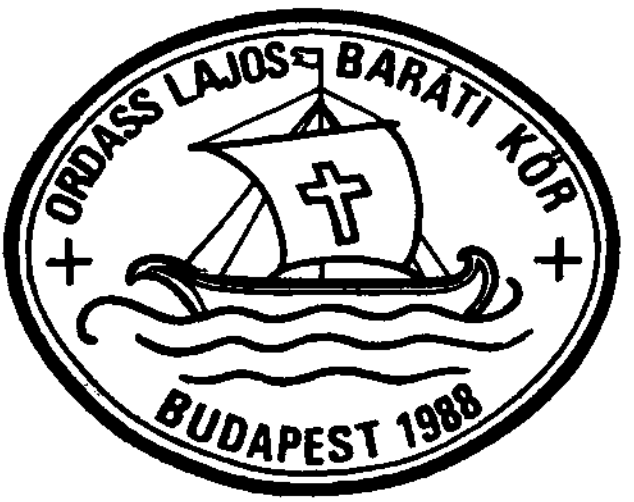
ORDASS LAJOS BARÁTI KÓR
BUDAPEST 1988